

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Klára Kimlová

**Spolková republika Německo: nejdůležitější
cíl zahraničních operací Stasi.**

Bakalářská práce

Praha 2008

Autor práce: **Klára Kimlová**

Vedoucí práce: **Mgr. Martin Palán**

Oponent práce: **PhDr. Miroslav Kunštát, PhD.**

Datum obhajoby: **2008**

Hodnocení: **výborně**

Bibliografický záznam

KIMLOVÁ, Klára. *Spolková republika Německo: nejdůležitější cíl zahraničních operací Stasi*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2008. 46 s. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Martin Palán.

Anotace

Bakalářská práce „Spolková republika Německo: nejdůležitější cíl zahraničních operací *Stasi*“ pojednává o špionáži východoněmecké tajné služby *Stasi* na území Spolkové republiky Německo. Práce se zaměřuje na proces založení instituce *Stasi* a na její ideologickou základnu, hlavní důraz je ovšem kladen na zahraniční oddělení *Stasi Hauptverwaltung Aufklärung*. V práci je přiblížen vznik tohoto oddělení, jsou analyzovány důvody jeho orientace na SRN a je zde podán stručný přehled vlivu mezinárodních událostí na formování vztahu *Hauptverwaltung Aufklärung* vůči západoněmeckému státu. Těžiště práce leží v nastínění konkrétních špionážních operací řízených zahraničním oddělením *Stasi* v SRN v politické, vojenské a hospodářské oblasti. Na příkladech nejvýznamnějších agentů působících v SRN jsou ukázána mocenská centra, na která se *Hauptverwaltung Aufklärung* zaměřovala, a také charakter informací, jejichž získání bylo pro *Stasi* žádoucí. Práce hodnotí celkový přínos činnosti zahraničního oddělení *Stasi* pro Německou demokratickou republiku.

Annotation

The Bachelor thesis “The Federal Republic of Germany: the most important target of the *Stasi* foreign operations” deals with the espionage of the East German secret service *Stasi* in the territory of the FRG. This thesis focuses on the process of foundation of the *Stasi* institution and its ideological basis, however, the emphasis is put on the *Stasi* foreign department the *Hauptverwaltung Aufklärung*. The thesis sketches the establishment of this department, it analyses the reasons for its orientation on the FRG and provides a brief overview of international events which influenced the formation of the *Hauptverwaltung Aufklärung* attitude towards the West German state. The stress is laid on the outline of concrete espionage operations carried out by the foreign department of the *Stasi* in the FRG in the political, military and economic

sphere. The centers of power which the *Hauptverwaltung Aufklärung* aimed at are shown in the thesis as well as the nature of the required information. The thesis assesses the overall contribution of the *Stasi* foreign department to the German Democratic Republic.

Klíčová slova

Stasi, Ministerium für Staatssicherheit, Hauptverwaltung Aufklärung, špionáž, tajné služby, agenti, Německá demokratická republika, Spolková republika Německo, východní blok, studená válka.

Keywords

Stasi, Ministerium für Staatssicherheit, Hauptverwaltung Aufklärung, espionage, secret services, agents, German Democratic Republic, Federal Republic of Germany, Eastern Block, Cold War.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 21.5.2008

Klára Kimlová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Martinu Palánovi za odborné vedení a přátelský přístup při zpracovávání bakalářské práce. Velké poděkování patří také Oldřichu Zemanovi, Jitce Kimlové a Arnoštu Kimlovi za cenné připomínky a korekturu práce.

Obsah:

1. Úvod	8
2. Vznik MfS a jeho ideologická základna	12
3. Zahraniční oddělení MfS Hauptverwaltung Aufklärung (HVA)	16
3.1 Vznik HVA	16
3.2. Orientace zahraničních aktivit HVA na SRN	18
3.3. Přehled vývoje vztahu HVA vůči SRN	20
4. Konkrétní případy práce HVA v SRN	25
4.1. Politická špionáž	25
4.2 Vojenská špionáž	32
4.3 Hospodářská a vědecko-technická špionáž.....	35
4.4 Na druhé straně	37
5. Závěr	38
6. Zusammenfassung	42
7. Seznam použitých zkratk	44
8. Seznam literatury	45

1. Úvod

Problematika

Každý stát má své vlastní tajné služby, jejichž role je pro daný stát velmi významná. Významnost tajných služeb se mnohonásobně zvyšuje během vypjatých mezinárodních situací jako například války, důležitá mezistátní jednání apod. Činnost tajných služeb se dá nejlépe vysvětlit a znázornit na příkladu studené války, která trvala čtyřicet let. Během této doby poskytla nesčetně příležitostí k manévřům tajných služeb. V tomto neválečném konfliktu hrála hlavní roli politická a vojenská rozhodnutí nejvyšších představitelů dvou proti sobě stojících zneprátelených bloků. Vedlejší, i když neméně důležitou roli, sehrály ve studené válce tajné služby.

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybrala tajnou službu Německé demokratické republiky (NDR) reprezentovanou Ministerstvem pro státní bezpečnost (*Ministerium für Staatssicherheit, Stasi, MfS*). Tato tajná služba vystavěná dle sovětského vzoru je známá především svými vnitrostátními aktivitami. Úkolem MfS bylo nejprve nastolit a posléze udržet socialistický pořádek v NDR. K tomu sloužily tajné službě NDR rozličné prostředky a metody nevyjímaje kruté represe proti občanům. Méně známá je ovšem druhá strana mince. V rámci ohromného kolosu MfS působilo také oddělení zabývající se zahraniční špionáží. Jeho činnost přinášela režimu panujícímu v NDR, resp. v celém socialistickém bloku, poznatky nejvyšší důležitosti. Práce zahraničního oddělení MfS Hlavní objasňovací správy (*Hauptverwaltung Aufklärung, HVA*) byla zaměřena na celý západní svět, ovšem největší důraz byl kladen na Spolkovou republiku Německo (SRN). Eminentní zájem HVA o SRN byl utvářen mnoha historickými, geopolitickými a ideologickými faktory a spektrum informací, které se HVA na území západoněmeckého státu snažila zjistit, bylo rozsáhlé. Činnost HVA se orientovala téměř na všechny sféry společenského života v SRN a úsilí, které HVA k získávání požadovaných informací vynaložila, vzbuzuje dodnes úžas.

HVA se v rámci celého MfS pod heslem účel světí prostředky nebála použití postupů, jejichž etická stránka byla značně diskutabilní. Zahraniční oddělení MfS bylo zcela zaměřeno na výsledek, kterého se v mnoha případech také podařilo dosáhnout. Přestože špionážní operace vyžadovaly často i desítky let, než přinesly své ovoce, podařilo se HVA nasadit své lidi do velkého množství institucí a podniků v SRN. Díky těmto zdrojům byla NDR následně obohacena o informace, které mohla do jisté míry využít ve svých politických, vojenských a hospodářských rozhodnutích.

Metodologie a pracovní postup

Cílem této práce je zjistit, jaký byl celkový přínos činnosti zahraničního oddělení MfS v operačním prostoru SRN pro NDR. Téma je zasazeno do širšího časového rámce počínajícího obdobím po druhé světové válce a končícího pádem železné opony v Evropě v letech 1989/1990. Téma je bráno jako průřezové s cílem podat obecný a zároveň ucelený přehled o zahraničních špionážních operacích HVA v SRN, a proto je časové vymezení tématu tak široké. Teritoriálně je téma vymezeno hlavně prostorem obou německých států. Vzhledem k úzké spolupráci MfS se SSSR a orientaci SRN na západní svět ovšem nelze téma na německý prostor omezit bez výjimky.

Díky rozsáhlé rešerši o tématu vznikla základna níže uvedených literárních titulů a internetových zdrojů, ze které práce vychází. Jako metoda výzkumu byla zvolena empirická analýza dat získaných ze zmíněných pramenů. Na základě této analýzy vznikla případová studie skládající se ze dvou částí. Jedná se o výkladovou část, která se věnuje obecným souvislostem, vzniku MfS a HVA, zaměření HVA na SRN a mezinárodnímu kontextu. Tato část je názorně ilustrována částí praktickou, kde jsou zpracovány konkrétní špionážní operace HVA v SRN.

Kvůli uvedení do kontextu je třeba stručně přiblížit události doby poválečné, kdy byly položeny základy budoucí ideologické orientace a fungování NDR a zároveň probíhal proces vzniku MfS. Za popisem vzniku MfS a její ideologické základny následuje teoretická část práce zaměřující se na zahraniční oddělení MfS HVA. V této části je třeba rozebrat založení samotného oddělení HVA, jeho orientaci na SRN a podat přehled nejdůležitějších mezinárodních událostí, které významným způsobem ovlivnily vývoj vztahu HVA vůči SRN. Pro názornou ilustraci jsou po teoretické části do práce zařazeny kapitoly praktické, které se zabývají třemi nejdůležitějšími oblastmi špionáže HVA v SRN: špionáží politickou, vojenskou a hospodářskou. V rámci těchto tří špionážních sfér jsou nastíněny konkrétní a nejvýznamnější případy špionů HVA působících v SRN. Důraz je kladen jednak na popis jejich práce a zároveň na objem a důležitost informací, které agenti pro HVA získávali. Do práce je zařazen i jeden případ vyznívající na rozdíl od ostatních špionážních případů jednoznačně v neprospěch HVA. Jedná se o útěk pracovníka HVA s velmi důležitými informacemi do SRN. Tento případ poskytuje druhý úhel pohledu na HVA, resp. celé MfS. Ukazuje, že navzdory veškerým úspěchům byla tato tajná služba velmi zranitelná a stála svým způsobem na vratkých základech.

Na základě tohoto pracovního postupu přináší závěr odpověď na klíčovou otázku celé práce. Závěr je zaměřen na celkovou analýzu aktivit HVA v SRN a důležitost získaných poznatků. Reflektuje zároveň dopad a rozsah aktivit HVA a především hodnotí reálný přínos činnosti HVA pro NDR.

Kritika pramenů

HVA patří k nejobtížněji zpracovatelným tématům MfS, protože mnoho dokumentů týkajících se práce HVA bylo v souvislosti s podzimními událostmi roku 1989 zničeno a značná část relevantních materiálů stále ještě čeká na zpracování. Většina objektivních děl věnujících se zahraničnímu působení HVA v SRN není přeložena do českého jazyka. Z česky psaných titulů je do práce zařazena pouze kniha Milana Krumla¹ pojednávající o MfS jako o obecném celku. Tato kniha je ovšem psána populárně naučnou formou, proto je třeba ji brát s odstupem.

V práci jsou tedy dále použita díla psaná v německém a v menší míře i v anglickém jazyce. Velká část obecných údajů o MfS a o HVA je v celé práci čerpána z komplexních děl Karla Wilhelma Frickeho² a Jense Giesekeho,³ kteří jsou v Německu považováni za jedny z nejkompetentnějších odborníků věnujících se tématu MfS. Přestože byla kniha Karla Wilhelma Frickeho vydána již v roce 1984, obsahuje až překvapivě velké množství důležitých a objektivních informací. Jako velmi pomocný a všeobecný zdroj informací k tématu MfS a HVA slouží také kniha Petera Siebenmorgena.⁴ V oblasti poválečného formování NDR, vzniku MfS a jeho ideologické základny vychází práce vedle výše uvedených zdrojů, které se prolínají celým textem práce, a také ze statí Jochena Laufera a Karla Wilhelma Frickeho vydaných ve sborníku Berndta Floratha a kolektivu.⁵ V části práce rekapitulující vývoj mezinárodních událostí během studené války, které ovlivnily vzájemné německo-

---

¹ KRUML, MILAN. *Stasi – víc než tajná policie*. Magnet – Press, Praha 1994. ISBN 80-85847-20-5.

² FRICKE, KARL WILHELM. *Die DDR-Staatssicherheit. Entwicklung, Strukturen, Aktionsfelder*. Verlag Wissenschaft und Politik, Köln 1984. ISBN 3-8046-8608-7.

³ GIESEKE, JENS. *Die DDR-Staatssicherheit. Schild und Schwert der Partei*. Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn 2001. ISBN 3-89331-402-4; GIESEKE, JENS. *Mielke-Konzern. Die Geschichte der Stasi 1945-1990*. Dt. Verl.-Anst., Stuttgart 2001. ISBN 3-421-05481-9.

⁴ SIEBENMORGEN, PETER. „*Staatssicherheit*“ der DDR. *Der Westen im Fadenkreuz der Stasi*. Bouvier, Bonn, Berlin 1993. ISBN 3-416-02410-9.

⁵ LAUFER, JOCHEN. *Die Ursprünge des Überwachungsstaates in Ostdeutschland*; FRICKE, KARL WILHELM. *Zur Geschichte der DDR-Staatssicherheit*. In: FLORATH, BERND, MITTER, ARMIN, WOLLE, STEFAN (Hrsg.). *Die Ohnmacht der Allmächtigen. Geheimdienste und politische Polizei in der modernen Gesellschaft*. Ch. Links Verlag, Berlin 1992. ISBN 3-86153-039-2.

německé vztahy a tím pádem i vztah HVA vůči SRN, jsou využity knihy Heike Amos⁶ a Hubertuse Knabea,⁷ jehož monografie představuje velmi relevantní zdroj obsahující vyčerpávající informace o politickém pozadí orientace HVA na SRN.

Jedním z nejdůležitějších zdrojů, na které se odvolává část bakalářské práce zaměřující se na konkrétní případy špionáže HVA v SRN, je dílo Friedricha-Wilhelma Schlomanna.⁸ Ve Schlomannových dvou knihách věnujících se tomuto tématu je možno najít detailní přehled institucí v SRN, které byly terčem zájmu špionáže HVA, a také agentů, kterým se podařilo z těchto institucí vynést do NDR důležité informace. Poznatky o jednotlivých agentech současně vycházejí z knih Johna Koehlera,⁹ Thomase Ramgea,¹⁰ Rity Sélitrenny a Thila Weicherta¹¹ a Davida Childse a Richarda Popplewella.¹² Velmi zajímavými zdroji, k nimž je ovšem třeba přistupovat selektivně, jsou výpovědi bývalých agentů MfS, resp. HVA.¹³ I přes velmi subjektivně zabarvené informace lze s notnou dávnou opatrností v těchto knihách nalézt vhodné pasáže. Další knihy uváděné v seznamu literatury byly použity k dohledání dílčích informací, ve větší míře z nich ovšem práce nevychází.¹⁴

---

⁶ AMOS, HEIKE. *Die Westpolitik der SED 1948/49-1961: „Arbeit nach Westdeutschland“ durch die Nationale Front, das Ministerium für Auswärtige Angelegenheiten und das Ministerium für Staatssicherheit*. Akad.-Verl., Berlin 1999. ISBN 3-05-003446-7.

⁷ KNABE, HUBERTUS. *West-Arbeit des MfS. Das Zusammenspiel von „Aufklärung“ und „Abwehr“*. Ch. Links Verlag, Berlin 1999. ISBN 3-86153-182-8.

⁸ SCHLOMANN, FRIEDRICH-WILHELM. *Die Maulwürfe. Noch sind sie unter uns, die Helfer der Stasi im Westen*. Universitas, München 1993. ISBN 3-8004-1285-3; SCHLOMANN, FRIEDRICH-WILHELM. *Operationsgebiet Bundesrepublik. Spionage, Sabotage und Subversion*. Universitas, München 1984. ISBN 3-8004-1060-5.

⁹ KOEHLER, JOHN O. *Stasi – The Untold Story of the East German Secret Police*. Westview Press, Boulder 1999. ISBN 0-8133-3409-8.

¹⁰ RAMGE, THOMAS. *Die großen Polit-Skandale. Eine andere Geschichte der Bundesrepublik*. Campus Verl., Frankfurt 2003. ISBN 3-593-37069-7.

¹¹ SÉLITRENNY, RITA, WEICHERT, THILO. *Das unheimliche Erbe. Die Spionageabteilung der Stasi*. Forum-Verl., Leipzig 1991. ISBN 3-86151-025-1.

¹² CHILDS, DAVID, POPPLEWELL, RICHARD. *The Stasi: The East German Intelligence and Security Service*. Macmillan Press, Basingstoke 1999. ISBN 0-333-77207-5.

¹³ RICHTER, PETER, RÖSLER KLAUS. *Wolfs West-Spione*. Elefanten Press, Berlin 1992. ISBN 3-88520-420-7.

STILLER, WERNER. *Beyond the Wall*. Brassey's, Washington, DC 1992. ISBN 0-02-881007-4.

¹⁴ ANDREW, CHRISTOPHER, GORDIEWSKY, OLEG. *KGB: Die Geschichte seiner Auslandoperationen von Lenin bis Gorbatschow*. Bertelsmann, München 1990. ISBN 3-570-06264-3. FÖRSTER, GÜNTER. *Die Juristische Hochschule des MfS*. In: HENKE, KLAUS-DIETMAR ET AL. (Hrsg.). *Anatomie der Staatssicherheit*. Der Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der Ehem. Dt. Demokratischen Republik, Abt. Bildung und Forschung, Berlin 1996.

FRIEDRICH, WOLFGANG-UWE (Ed.). *Die totalitäre Herrschaft der SED. Wirklichkeit und Nachwirkungen*. Beck, München 1998. ISBN 3-406-43660-9.

KNABE, HUBERTUS. *Operationsgebiet Bundesrepublik*. In: MEINEKE, ANNETT (Red.). *Duell im Dunkel. Spionage im geteilten Deutschland*. Böhlau, Weimar 2002. ISBN 3-412-03702-8.

MAMPEL, SIEGFRIED. *Das Ministerium für Staatssicherheit der ehemaligen DDR als Ideologiepolizei*. Duncker & Humblot, Berlin 1996. ISBN 3-428-08606-6.

Cenným zdrojem informací, jehož relevance by neměla být v žádném případě opomenuta, jsou internetové stránky Úřadu pro podklady MfS v bývalé NDR,¹⁵ kde jsou mimo jiné k dispozici velmi obsáhlé informace o známých činitelích MfS, cílech a strukturách MfS, počtech pracovníků a také chronologii významných událostí MfS a NDR. Další internetové stránky opět slouží pouze jako doplňující zdroje.¹⁶

Na tomto místě je třeba zmínit problém s terminologií. Ten vyvstává již u samotného názvu práce a další manipulace s pojmem *Ministerium für Staatssicherheit*, resp. MfS, resp. *Stasi*. Označení MfS a *Stasi* jsou synonyma, slovo *Stasi* bývá ovšem někdy vnímáno jako pojem negativně zabarvený či hovorový. Faktem zůstává, že v odborné literatuře je možné setkat se s oběma názvy. Vzhledem k tomu, že označení *Stasi* je široké veřejnosti mnohem více známé než pojem *Ministerium für Staatssicherheit*, resp. zkratka MfS, je v názvu bakalářské práce a v anotaci zcela záměrně použit právě termín *Stasi*. V dalším textu je ovšem operováno se zkratkou MfS, která označuje oficiální název dané instituce.

Co se týče cizojazyčných termínů, je v práci vždy uveden nejprve český překlad daného pojmu a v závorce přesný původní termín, případně zkratka, se kterou se dále pracuje. U citátů je obdobně použit nejdříve český překlad a v poznámce pod čarou následuje originální znění a bibliografický odkaz.

Zároveň je také nutno poznamenat, že HVA nebylo jediným oddělením zabývajícím se zahraniční špionáží, nicméně bezpochyby oddělením největším a neúspěšnějším. Přínos dalších špionážních oddělení tajných služeb NDR¹⁷ byl oproti aktivitám HVA zanedbatelný, proto se text dále soustředí pouze na činnost HVA.

2. Vznik MfS a jeho ideologická základna

O poválečném osudu poraženého Německa bylo rozhodnuto ještě před samotným koncem druhé světové války. Území Německa bylo po druhé světové válce z důvodu dalšího neohrožování světového míru rozděleno do čtyř okupačních zón, které

SCHELL, MANFRED, KALINKA, WERNER. *Stasi und kein Ende*. Die Welt, Bonn 1991. ISBN 3-548-34773-8.

WANITSCHKE, MATTHIAS. *Methoden und Menschenbild des Ministeriums für Staatssicherheit der DDR*. Böhlau, Köln 2001. ISBN 3-412-03201-8.

¹⁵ Die Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen DDR, www.bstu.de

¹⁶ Die Bundeszentrale für politische Bildung, www.bpb.de
Stasiopfer, www.stasiopfer.de

¹⁷ Objasňovací správa vojenské zpravodajské služby (Verwaltung Aufklärung) a několik Hlavních oddělení MfS (Hauptabteilung I, II, III, XVIII, XX, XXII).

byly pod správou čtyř vítězných mocností druhé světové války: Velké Británie, Spojených států amerických (USA), Francie a Svazu sovětských socialistických republik (SSSR). Sovětská zóna se velmi brzy vydala na vlastní velice svéráznou cestu. Bezprostředně po konci války byl v sovětské zóně kladen velký důraz na obnovení komunistické strany a její očištění od živlů, které do strany vstoupily z oportunistu, odporu k nacismu či z jiných komunismu vzdálených přesvědčení. Došlo k reorganizaci Komunistické strany Německa (*Kommunistische Partei Deutschlands*, KPD), jejímu sloučení se Sociálně demokratickou stranou Německa (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands*, SPD) a vzniku Jednotné socialistické strany Německa (*Sozialistische Einheitspartei Deutschlands*, SED) v dubnu roku 1946. V roce 1947 odmítla sovětská okupační zóna hospodářskou pomoc ve formě amerického Marshallova plánu a hospodářství začala centrálně řídit Německá hospodářská komise (*Deutsche Wirtschaftskommission*).¹⁸

Vzhledem k faktu, že se vývoj sovětské okupační zóny stále více odkláněl od směru vývoje ostatních tří okupačních zón, začali západní spojenci postupně přijímat myšlenku, že sjednotit bude v budoucnu možné pouze britskou, americkou a francouzskou zónu. Sovětský vůdce Stalin se představy o jednotném Německu pod socialistickou taktovkou ovšem nechtěl vzdát. Kvůli rozporuplným zájmům všech čtyř okupačních mocností se idea jednotného poválečného Německa stále více vzdalovala realitě. Udržet ve sféře sovětského zájmu alespoň celý Berlín se Stalinovi nepodařilo ani první berlínskou blokádou v červnu 1948. Ke sjednocení západních okupačních zón a vzniku SRN došlo 23.5.1949, SSSR reagoval vytvořením NDR na území sovětské okupační zóny 7.10.1949.

Stejně jako v každém státu východního bloku bylo i v NDR dle sovětské ideologie zapotřebí silného bezpečnostního aparátu, který by dohlížel na chod nově vzniklého státu, zajišťoval hladké prosazování autoritativních opatření a celkově bránil stát před vnitřním a vnějším nebezpečím. Vznik tajné policie v NDR probíhal v několika fázích již před vznikem NDR a byl řízen Sovětskou okupační správou (*Sowjetische Militäradministration in Deutschland*, SMAD).¹⁹

---

¹⁸ http://www.bpb.de/themen/D8T9R9_0_0_Nachkriegssituation_in_der_SBZDDR.html, datum stažení 25.4.2008.

¹⁹ SÉLITRENNY, RITA, WEICHERT, THILO. *Das unheimliche Erbe*, str. 114.

Prvním stupněm k vytvoření tajné služby v NDR bylo zřízení Německé správy vnitra (*Deutsche Verwaltung des Innern*, DVdI) v létě 1946.²⁰ Ačkoliv byla DVdI zamýšlená jako organizace „německá“, byla zcela kontrolována Sověty. Hlavním cílem DVdI bylo centralizovat policejní složky v sovětské okupační zóně, připravit prostor pro efektivní prosazování politiky a pomoci německým komunistům k převzetí moci na území sovětské okupační zóny. 16.8.1947 rozhodl SMAD o zřízení orgánu Lidové policie (*Volkspolizei*) Komisariátu-5 (*Komissariat-5*, K-5)²¹ se záměrem urychlit a dotáhnout do konce proces denacifikace v sovětské okupační zóně. Denacifikace byla ovšem pouhou rouškou zastírající pravý stav věcí. V praxi fungoval K-5 jako prodloužená ruka SED, která se soustředila na potlačování lidí označovaných jako „odpůrci demokratické výstavby.“²² Na konci roku 1948 rozhodlo politbyro SED o vytvoření tzv. Hlavní správy pro ochranu lidového hospodářství (*Hauptverwaltung zum Schutz der Volkswirtschaft*)²³ coby přímé předchůdkyně budoucího MfS. K vytvoření plnohodnotné tajné policie podle sovětských představ už chyběl jen krůček.

Kvůli jasné orientaci SRN na západní svět a nutnosti stabilizace vnitřní a vnější bezpečnostní situace NDR dalo politbyro SED 24.1.1950²⁴ příkaz k založení MfS, vláda NDR návrh schválila o dva dny později a samotné MfS bylo vytvořeno zákonem z 8.2.1950²⁵ s centrálou v Berlíně-Lichtenbergu. V zákoně o zřízení MfS nebyly zmíněné žádné podrobnosti o struktuře či zaměření MfS, a to z jednoho prostého důvodu. SED se nechtěla zákonem vázat a chtěla si ponechat široký manévrovací prostor, aby moc MfS nebyla zákonem omezena a aby bylo možné kompetence MfS dle potřeby upravovat.

Prvním ministrem pro státní bezpečnost byl v den vzniku MfS jmenován Wilhelm Zaisser. Mezi hlavní úkoly MfS coby tajné zpravodajské služby náleželo směrem dovnitř prosazování zájmů SED a potlačování protirežimní opozice a směrem ven sledování zahraničních institucí s cílem získat cenné informace a bránit NDR proti zahraniční špionáži. Zaměstnanecká základna MfS se sestávala z dvou hlavních skupin, z tzv. *Hauptamtliche Mitarbeiter* (HM) a *Inoffizielle Mitarbeiter* (IM). Termínem HM

---

²⁰ LAUFER, JOCHEN. *Die Ursprünge des Überwachungsstaates in Ostdeutschland*, str. 146.

²¹ FRICKE, KARL WILHELM. *Zur Geschichte der DDR-Staatssicherheit*, str. 125.

²² V originále: „Gegner des demokratischen Aufbaus.“ FRICKE, KARL WILHELM. *Zur Geschichte der DDR-Staatssicherheit*, str. 125.

²³ http://www.bstu.bund.de/cln_042/mn_712828/DE/MfS-DDR-Geschichte/Grundwissen/Chronik-DDR-MfS/chronik-ddr-mfs_node.html_nnn=true, datum stažení 25.3.2008.

²⁴ <http://www.stasiopfer.de/content/category/5/25/170/>, datum stažení 26.3.2008.

²⁵ KRUML, MILAN. *Stasi – víc než tajná policie*, str. 27.

se označovali lidé, kteří pro MfS pracovali na hlavní pracovní poměr, byli to tedy přímí zaměstnanci MfS. Opačným případem byli IM, kteří plnili standardní občanská povolání a pro MfS pracovali pouze „bokem“. Tito lidé působili jako donašeči informací ze svého nejbližšího okolí, podle oblasti činnosti byli děleni do různých kategorií.

MfS mělo velmi komplikovanou vnitřní vertikální i horizontální strukturu, bylo tvořeno mnoha odděleními, pracovními skupinami, štáby atd. Teritoriální struktura respektovala správní rozdělení NDR, detašovaná pracoviště MfS byla soustředěna do všech krajů, pokryta byla dokonce i část okresů. Při takto celostním pokrytí bylo skutečně málo pravděpodobné, že by spárům MfS nějaká důležitá informace unikla.

Vzhledem k faktu, že všechny organizace předcházející vzniku MfS byly zřizovány pod přímým dohledem SSSR, je zřejmé, jaká byla ideologická východiska MfS. Hlavním inspiračním zdrojem pro MfS byla sovětská tajná služba NKVD (od 1954 KGB).²⁶ Mezi nejdůležitější úkoly NKVD patřily všeobecné policejní aktivity, rozvědné a kontrarozvědné služby a osobní ochrana vysokých státních činitelů. NKVD držela nad MfS od jeho vzniku ochrannou a kontrolní ruku. V 60. letech bylo ovšem od přímé sovětské kontroly upuštěno a vzájemný vztah mezi oběma tajnými službami se od militantního a diktujícího změnil v bratrský. Obě organizace spolu nadále velmi úzce spolupracovaly. V roce 1979 se MfS stalo uživatelem společné elektronické databáze spřátelených socialistických států NDR, Bulharska, Maďarska, Kuby, Mongolska, Polska, ČSSR a SSSR (*System der vereinigten Erfassung von Daten über den Gegner*),²⁷ která sdružovala poznatky získané jednotlivými tajnými službami daných států a umožňovala rychlejší a efektivnější spolupráci mezi spřátelenými zpravodajskými službami. Sdílené informace se týkaly především údajů o nepřátelských institucích a osobách, jejich metodách, dále pak údajů o pracovních postupech, rozvratných a represivních prostředcích a v neposlední řadě i otázkách vzdělávání pracovníků tajných zpravodajských služeb.

MfS bylo stejně jako NKVD, resp. KGB, velice těsně spjato s komunistickou stranou. Přestože byly několikrát podniknuty kroky ke změně tohoto stavu a mocenský boj mezi stranou a tajnou policií nebyl ojedinělý, platilo v zásadě pravidlo, že „SED

---

²⁶ ANDREW, CHRISTOPHER, GORDIEWSKY, OLEG. *KGB*, str. 555.

²⁷ SÉLITRENNY, RITA, WEICHERT, THILO. *Das unheimliche Erbe*, str. 117.

velela a Stasi poslouchala.²⁸ Kádrová politika MfS byla vždy v kompetenci SED, všichni činitelé MfS museli být zároveň členy SED. Nebylo tedy možné, aby MfS provádělo rozhodnutí a zavádělo různá opatření, aniž by k tomu byl vydán souhlas SED.

Výsledkem vnitrostátní činnosti MfS bylo proniknutí pocitu ohrožení do všech sfér společenského života. Lidé se naučili věřit jen málokomu, byli podezřívaví i k osobám ze svého nejbližšího okolí, protože „jako obrovská chobotnice pročesávala chapadla Stasi každou stránku života.“²⁹ Díky nastolení „konspirativního psychoteroru“³⁰ došlo k podlomení lidské důstojnosti, lidé byli v důsledku neustálého strachu z okolí mnohem svolněji ke spolupráci s MfS a atmosféra vytvářená MfS měla sama o sobě zabránit myšlenkám na podvratnou činnost.

3. Zahraniční oddělení MfS Hauptverwaltung Aufklärung (HVA)

3.1 Vznik HVA

Vzhledem k charakteru studené války a roli tajných služeb v tomto konfliktu je samozřejmé, že vnitrostátní činnost MfS tvořila pouze jednu část celkového záběru aktivit této organizace. Již při zřizování MfS se počítalo s budoucím založením zahraničního špionážního oddělení. Když vznikl 16.8.1951³¹ Institut hospodářsko-vědeckého výzkumu (*Institut für wirtschaftswissenschaftliche Forschung*, IWF) pod záštitou Ministerstva zahraničních věcí NDR, nevzbudilo to navenek žádný rozruch. IWF plnil oficiálně funkci výzkumnou a obchodní a málokdo by si býval představil, že se za touto organizací skrývá mnohem hlubší obsah. IWF ovšem ve skutečnosti sloužil jako krycí organizace pro Zahraničně-politickou zpravodajskou službu (*Außenpolitische Nachrichtendienst*, APN) coby nový orgán zahraniční špionáže v NDR. První změny v bezpečnostní politice NDR, které se samozřejmě týkaly i APN, přinesl rok 1953. 17.6.1953 vypuklo v Berlíně dělnické povstání, které se rozšířilo do mnoha dalších měst NDR. V návaznosti na nepřipravenost MfS předvídat a zamezit vypuknutí povstání a neschopnost NDR potlačit toto povstání samostatně a bez pomoci sovětských tanků, byly učiněny rázné kroky, co se organizace a struktury MfS týče. Vedle personálních změn na postu šéfa tajné služby, kde Wilhelma Zaissera nahradil

---

²⁸ V originále: „Die SED befahl, die Stasi gehorchte.“ SCHELL, MANFRED, KALINKA, WERNER. *Stasi und kein Ende*, str. 73.

²⁹ KOEHLER, JOHN O. *Stasi – The Untold Story of the East German Secret Police*, str. 9.

³⁰ V originále: „Konspirativer Psychoterror.“ WANITSCHKE, MATTHIAS. *Methoden und Menschenbild...*, str. 37.

³¹ AMOS, HEIKE. *Die Westpolitik der SED 1948/49-1961*, str. 38.

Ernst Wollweber, byl MfS odebrán statut samostatného ministerstva a celý bezpečnostní orgán byl přeměněn na Státní sekretariát pro státní bezpečnost (*Staatssekretariat für Staatssicherheit*, StfS), který přímo podléhal Ministerstvu vnitra NDR.³² Do té doby samostatně fungující APN byla včleněna do StfS jako Hlavní oddělení XV (*Hauptabteilung XV*, HA XV).³³ Jako samostatné ministerstvo bylo MfS obnoveno v listopadu 1955, v květnu 1956 došlo k přejmenování zahraničního oddělení MfS HA XV na HVA.³⁴ Vzhledem k faktu, že struktura a činnost předchůdců HVA (APN a HA XV) se od HVA až na mírné detaily nelišila, budu se kvůli lepší orientaci v textu o zahraničním špionážním oddělení MfS obecně vyjadřovat jako o HVA.

Úkolem HVA bylo rozkrývat zahraniční činnost, která by mohla uškodit komunistickému režimu v NDR a zabránit překvapením v politické, hospodářské a vojenské sféře. Vedle získávání informací ze zahraničí měla HVA za úkol tyto země také dezinformovat a v ideálním případě se aktivně podílet na důležitých rozhodnutích v daných zemích. Hlavou HVA se již roku 1952 stal pozoruhodný muž jménem Markus Wolf. Tento člověk byl velmi loajální k SSSR, kde dlouhou dobu žil, uměl výborně rusky a stranickými kádry v SSSR byl tím pádem velmi oblíbený. Díky své oblíbenosti v SSSR a kvůli svým profesním kvalitám setrval Wolf v čele HVA až do roku 1986.

Personál HVA byl reprezentován důkladně vybíranými pracovníky, kteří byli maximálně spolehliví a kvalifikovaní. Na školení těchto zaměstnanců vyhrazovalo MfS obrovské finanční prostředky, protože možné prozrazení lidí působících v zahraničních misích mohlo pověst NDR poškodit mnohem více, než prozrazení pracovníka MfS angažujícího se pouze vnitrostátně. Za účelem vzdělávání pracovníků MfS byla roku 1951 zřízena Vysoká škola MfS (*Hochschule des MfS*), která byla 1965 přejmenována na Právnickou vysokou školu (*Juristische Hochschule*, JHS).³⁵ Na této škole se pracovníci MfS zdokonalovali v politicko-operativních předmětech (znalost politických systémů, psychologické metody k výsledkům a technické znalosti potřebné k instalaci např. odposlechových zařízení), svou politickou orientaci si upevnili na přednáškách marxismu-leninismu a ve třetím okruhu zabývajícím se právní vědou nabyli studenti vědomosti o právním systému NDR. Vzhledem k potřebě nadstandardního vyškolení pracovníků HVA byla roku 1952 zřízena škola HVA maskující se za honosný název

---

³² http://www.bstu.bund.de/cln_029/nn_713806/DE/MfS-DDR-Geschichte/Grundwissen/Chronik-DDR-MfS/chronik-1950_59_inhalt.html_nnn=true, datum stažení 19.5.2008.

³³ GIESEKE, JENS. *Die DDR-Staatssicherheit*, str. 107.

³⁴ Tamtéž, str. 108.

³⁵ MAMPEL, SIEGFRIED. *Das Ministerium für Staatssicherheit...*, str. 21.

Zentralschule der Gesellschaft für Sport und Technik Etkar André,³⁶ která byla v průběhu 60. let inkorporována do JHS. Zde absolvovali budoucí agenti HVA kromě standardních předmětů vyučovaných na JHS kurzy o diplomacii, práci na rezidenturách a věnovali se také studiu cizích jazyků a reálií západních zemí.

Zaměstnanci HVA často inklinovali k označování se za elitu MfS, protože se detailně nezabývali děním v NDR, ale byli to lidé, kteří přicházeli do styku se západním světem. Měli tedy mnohem širší rozhled a jejich finanční ohodnocení bylo vyšší, než plat řadového zaměstnance jiných oddělení MfS. Vzhledem ke svému nasazení mohli při své rozvědné činnosti využívat širších možností, nepodíleli se na utlačování domácího obyvatelstva a vytváření atmosféry strachu v NDR. HVA z jejich pohledu představovala „výběrový pánský klub“,³⁷ který si nešpinil ruce krví. Teoreticky byl tedy rozdíl mezi „hrdinnými rozvědčíky a zlými estébáky“³⁸ patrný, nedá se ovšem říci, že by HVA byla z etického hlediska tou morálnější částí MfS. Jak vnitřní tak vnější špionáž a kontrašpionáž NDR byla zaměřena na v podstatě stejné cíle (potenciální nepřátele režimu) a vytvořením HVA došlo k zastřešení a upevnění moci v NDR.

3.2. Orientace zahraničních aktivit HVA na SRN

Západoněmecký politik SPD Horst Ehmke, vedoucí úřadu kancléře Willyho Brandta, stanovil během svého působení tři zásadní priority tajných služeb SRN: „NDR, NDR, NDR.“³⁹ Tyto priority se dají obráceným způsobem velmi dobře aplikovat i na situaci v NDR, protože nejvýznamnějším cílem zahraničních operací HVA byla právě SRN. Cílem HVA bylo stabilizovat v západo-východním konfliktu mír a přispět tím k úspěchu svého vlastní systému. Z toho důvodu byli agenti HVA často označováni jako „zvědové míru.“⁴⁰ Za na první pohled smířlivě znějícím pojmem stabilizace míru se v očích NDR, resp. MfS, v reálu maskovalo oslabení SRN a zabránění vměšování se SRN a celého západního světa do záležitostí NDR.

Z geopolitického hlediska tvořila právě NDR jeden z hraničních států mezi státy východního bloku a západními zeměmi. Ke konfrontaci odlišných ideologií těchto dvou zneprátelených stran docházelo nejen hned za hranicemi NDR, ale dokonce i uvnitř

---

³⁶ FÖRSTER, GÜNTER. *Die Juristische Hochschule des MfS*, str. 21.

³⁷ V originále: „Ein feiner Herrenclub.“ SIEBENMORGEN, PETER. „*Staatssicherheit*“ der DDR, str. 97.

³⁸ KRUML, MILAN. *Stasi – víc než tajná policie*, str. 34.

³⁹ V originále: „DDR, DDR, DDR.“ GIESEKE, JENS. *Mielke-Konzern*, str. 205.

⁴⁰ Tamtéž, str. 196.

území NDR v Berlíně. Právě díky tomu byla SRN vnímána jako bezprostřední ohrožení zájmů NDR, která tvořila „baštu míru socialistického tábora na přední frontě.“⁴¹

Přitažlivost SRN pro NDR byla vedle blízkosti obou států dána také specifickostí německo-německé situace. Tu ovlivňovalo několik faktorů, které práci HVA v SRN mnohonásobně usnadňovaly. Jedním z nich byla společná řeč občanů SRN a NDR. Jakkoliv se tento fakt zdá být banálním, v organizační přípravě operací prováděných HVA v SRN to ušetřilo mnoho času a také finančních prostředků vynakládaných např. na výuku cizích jazyků. Další výhodou byl vztah západních a východních Němců ke společným tradicím a stejná mentalita, nelze samozřejmě opomenout ani znalost německých reálií a společnou historii SRN a NDR. Agenti HVA vysílání do jiných zemí než SRN strávili zpravidla několik let adaptací se novému prostředí tak, aby svému okolí nepřipadali nápadně a nevyvolávali rozruch. Této přípravy byli východoněmečtí zaměstnanci HVA vysílání do operačního prostoru SRN ušetřeni.

Pozoruhodné byly i způsoby náboru nových pracovníků do HVA určených k práci v SRN.⁴² Nejméně častou formou nastoupení do HVA bylo nabízení se samotnými potenciálními pracovníky. Tento způsob byl pro HVA krajně nebezpečný, protože bylo třeba daného člověka detailně prověřit a zjistit, zda jsou jeho úmysly skutečně tak čisté a jestli to není člověk nastrčený jinou tajnou službou. Nábor nových pracovníků probíhal z větší části z iniciativy HVA. Vedle rekrutace řadových občanů NDR, kteří například svými schopnostmi vynikali ve svém zaměstnání nebo měli jiným způsobem pro práci v HVA dobré předpoklady, se HVA soustředila na různé skupiny, které by díky svému sociálnímu zařazení ve společnosti mohly být k práci pro HVA povolné. Z občanů NDR byli velmi často oslovováni přesídlenci nebo političtí vězni, kterým bylo za svolení ke spolupráci slibováno propuštění z vězení. Mnoho spolupracovníků získávala HVA i z řad občanů SRN, kde byli kontaktováni hlavně lidé pracující v oborech, které byly z hlediska zahraniční špionáže pro NDR klíčové. Tito lidé byli oslovováni buď přímo v SRN nebo při návštěvách příbuzných v NDR, popř. při turistických cestách do NDR. Občané SRN byli někdy pro spolupráci s HVA verbováni pod tzv. „falešnou vlajkou.“⁴³ Tato metoda obnášela rekrutaci člověka

---

⁴¹ v originále: „Bollwerk des Friedens des sozialistischen Lagers an vorderster Front.“ SCHLOMANN, FRIEDRICH-WILHELM. *Operationsgebiet Bundesrepublik*, str. 18.

⁴² Následující dělení převzato ze SCHLOMANN, FRIEDRICH-WILHELM. *Operationsgebiet Bundesrepublik*, str. 67-86.

⁴³ V originále: „Unter falscher Flagge.“ Tamtéž, str. 97.

pod zástěrkou nabídky práce pro např. tajnou službu nějakého západního státu. Získané informace ovšem po okružní cestě přes spolupracovníky HVA v západních státech končily opět v NDR. Motivů, díky kterým byli lidé pro spolupráci s HVA získáváni, byla celá řada. Šlo především o politicko-ideologická přesvědčení, finanční motivy, někteří lidé pracovali v HVA z důvodu nátlaku a vydírání, jiní kvůli výhodám, které jim byly slíbeny apod.

Ačkoliv představovala SRN hlavní objekt zájmu HVA, neomezovala se práce HVA na tento stát bez výjimky. Další centra zájmu představovaly státy NATO v čele s USA a pozornost byla věnována i Třetímu světu a Číně.

3.3. Přehled vývoje vztahu HVA vůči SRN

Do vzniku APN

Politika HVA vůči SRN byla utvářena vývojem studené války, v průběhu let se měnila a reagovala na mezinárodní souvislosti. Již před vznikem předchůdkyně HVA APN v roce 1951 byl boj proti západnímu nepříteli vnímán jako velmi důležitá úloha. Rozhodování o rozvědných aktivitách směrem na západ tehdy ovšem nenáleželo do kompetencí bezpečnostních orgánů NDR, ale bylo kontrolováno SSSR. Objektem zájmu byly v té době různé „podvratné“ organizace v čele s Rozhlasem v americkém sektoru Berlína (*Rundfunk im amerikanischen Sektor*, RIAS). Ke zvýšení počtu operací prováděných v SRN došlo až se vznikem APN, kdy byla iniciativa předána do rukou NDR, aktivity ovšem vždy probíhaly v koordinaci se západní politikou SSSR.

Padesátá léta

Prvním milníkem ve vývoji vztahu HVA vůči SRN bylo dělnické povstání 17.6.1953. Povstání zasadilo bezpečnostnímu systému NDR hlubokou ránu, k jejímuž zacelení byly podniknuty rozsáhlé reorganizační kroky, které se dotkly i zahraničního působení MfS. Z přípravy povstání byl zcela v propagandistickém duchu obviněn Západ, jmenovitě agenti CIA působící v Berlíně a RIAS. Rok 1953 lze tedy chápat jako zlomový rok jak pro vnitrostátní, tak také pro zahraniční působení MfS. Od té doby se totiž HVA s heslem „soustředění a konsolidace sil“⁴⁴ začala velmi intenzivně koncentrovat na SRN jakožto nejbližší ohrožení svých zájmů a špionáž v politické, vojenské a hospodářské sféře nabývala na síle.

---

⁴⁴ V originále: „Sammlung und Konsolidierung der Kräfte.“ AMOS, HEIKE. *Die Westpolitik der SED 1948/49-1961*, str. 143.

SRN se v padesátých letech začala integrovat do západních ekonomických a bezpečnostních struktur, roku 1951 se stala členem Evropského společenství uhlí a oceli, podpisem Bruselského paktu roku 1955 přistoupila do Západoevropské unie a ve stejném roce i do NATO. Země východního bloku se roku 1955 spojily do vojenského paktu Varšavské smlouvy a rozdělení světa na dva ideologické bloky bylo tímto zpečetěno i vojensky. Tyto změny se pochopitelně promítly v postoji HVA k SRN. Kvůli oslabení potenciálních agresivních tendencí ze Západu se tehdejší ministr státní bezpečnosti Ernst Wollweber zasadil o posílení špionáže na území SRN s tím, že se nesmí stát nic, o čem by HVA vedení MfS dopředu neinformovala. Aplikaci této velkolepé strategie ovšem překazily události roku 1956: polské dělnické povstání v Poznani a maďarské povstání proti komunistické diktatuře. Obavy z rozšíření povstaleckých ideálů do ostatních zemí východního bloku vedly k dalším změnám uvnitř MfS. Generální tajemník Ústředního výboru SED Walter Ulbricht po těchto nepokojích odsoudil Wollweberovu přílišnou koncentraci na SRN a zanedbání práce MfS ve východním bloku a sesadil ho z funkce ministra státní bezpečnosti. Velení MfS převzal roku 1957 Erich Mielke. Důvody k propuštění obou dvou Mielkeho předchůdců byly jednak profesního charakteru (nepředvídaní povstání z let 1953 a 1956), ale také personálního charakteru, neboť oba bývalí ministři pro státní bezpečnost neodpovídali plně představám SED o loajálním a spolehlivém ministru. Erich Mielke byl naopak prototypem schopného a poslušného muže v čele MfS, čemuž odpovídá i fakt, že na svém postu setrval až do samého pádu komunistického režimu v NDR v listopadu 1989.

V 50. letech se tedy ve vedení MfS vystřídali celkem 3 ministři, s příchodem Mielkeho se situace na dlouhou dobu stabilizovala, bylo přesněji definováno rozdělení sil a důrazu na zahraniční a vnitrostátní činnost MfS, což zlepšilo pracovní podmínky všem oddělením včetně HVA.

Šedesátá léta

Na počátku šedesátých let byl vztah HVA k SRN determinován především stavbou Berlínské zdi 13.8.1961. Stavba zdi s sebou pro NDR přinášela výhodu vnitropolitického upevnění nadvlády SED, ale zároveň i nevýhodu v podobě nutnosti reorganizace západní práce HVA. Zatímco do roku 1961 byl přechod agentů z NDR do SRN poměrně bezproblémový přes území Berlína, od postavení Berlínské zdi byl tento způsob velmi omezen. Nyní bylo třeba využít nových metod pašování agentů do SRN, které se před stavbou Berlínské zdi používaly pouze v omezené míře. Do SRN

se nyní mnohem více dostávali špioni HVA jako političtí uprchlíci buď pod svým pravým jménem nebo pod změněnou identitou, další možností byl přesun politických vězňů nebo přesídlenců. Není proto náhodou, že po stavbě Berlínské zdi se zvýšil počet občanů SRN pracujících pro HVA, protože kvůli znemožnění vysílání velkého počtu agentů z NDR se HVA začala více zajímat o nábor pracovníků v SRN. Do roku 1961 tvořili občané SRN polovinu počtu agentů nasazených v SRN, po roce 1961 se tento podíl zvýšil na dvě třetiny.⁴⁵

Během 60. let bylo cílem HVA zdiskreditovat SRN jako zemi, kde není výjimkou, že se u moci v klíčových pozicích drží lidé, kteří se dříve zapletli s nacistickým režimem. HVA začala obstarávat kompromitující materiály o politicích, soudcích, úřednících a dalších představitelích SRN. Roku 1965 vyšla v NDR tzv. Hnědá kniha (*Braunbuch*),⁴⁶ která sdružovala informace dodané mj. také HVA o bývalých členech nacistických organizací, kteří unikli trestu a budují v SRN kariéru. Kniha byla v SRN nejprve tvrdě odmítnuta jako socialistická propaganda, později bylo ovšem shledáno, že některé materiály obsažené v Hnědé knize byly pravdivé. Kampaně HVA byly vedeny např. proti členům křesťansko-demokratické strany (*Christlich Demokratische Union Deutschlands/Christlich Soziale Union Deutschlands*, CDU/CSU) soudci Hansi Globkemu nebo kancléři Kurtu Georgu Kiesingerovi, z SPD se terčem kritiky HVA stal např. pozdější kancléř Willy Brandt a v kruzích nejvyšších se HVA zaměřila na spolkového prezidenta Heinricha Lübkeho, který kvůli svému nařčení z pomoci při stavbě koncentračního tábora v Neu-Staßfurtu ze své funkce roku 1969 předčasně odstoupil.⁴⁷

Nemalá pozornost byla v 60. letech věnována také vojenské špionáži v souvislosti s probíhající válkou ve Vietnamu. Skrze SRN se HVA snažila zjistit informace o chystaných vojenských akcích USA. Válka ve Vietnamu byla ostatně jednou z několika dalších příčin konání studentských nepokojů v západní Evropě a v USA v roce 1968. Právě toto období, kdy se mnoho především mladých lidí v SRN svou politickou orientací přiklánělo stále více nalevo, představovalo pro HVA živnou půdu pro rekrutaci nových členů MfS.

---

⁴⁵ KNABE, HUBERTUS. *West-Arbeit des MfS*, str. 78.

⁴⁶ Tamtéž, str. 83.

⁴⁷ KNABE, HUBERTUS. *Operationsgebiet Bundesrepublik*, str. 71.

Sedmdesátá léta

I 70. léta se nesla ve znamení dalších změn pro HVA. Už od samého konce 60. let začala pro NDR představovat nebezpečí formující se Východní politika (*Ostpolitik*) kancléře Willyho Brandta a jeho poradce Egona Bahra. Na sjezdu východoevropských tajných služeb v Budapešti v prosinci 1970⁴⁸ označila delegace MfS *Ostpolitik* jako „variantu imperialistické politiky namířené proti celému socialistickému táboru.“⁴⁹ Záhy ovšem MfS začalo oceňovat šance, které se díky *Ostpolitik* NDR nabízely. MfS chtělo na jedné straně zabránit vlivu Západu na východní blok, ale zároveň chtělo tohoto nově vznikajícího vztahu využít. Prvním cílem HVA bylo úzké doprovázení procesu oteplování vzájemných vztahů NDR a SRN a zabránění diskriminace vyjednávajících zástupců NDR.

Podpis Dohody čtyř mocností o Berlíně roku 1971 a uzavření vzájemné smlouvy o vztazích SRN a NDR (*Grundlagenvertrag*) roku 1972 a následné přijetí NDR do OSN roku 1973 přineslo HVA mnoho pozitiv. Do konce roku 1973 navázala NDR diplomatické styky se 100 zeměmi.⁵⁰ Díky diplomatického uznání jako suverénního státu se NDR otevřely brány ve zřizování diplomatických zastoupení v zahraničí, což od roku 1955 díky platnosti Hallsteinovy doktríny nepřípadalo v úvahu. To s sebou neslo pochopitelně výhody i pro HVA, které se tím otevřelo široké pole pro umístování svých agentů na velvyslanectví NDR, které byly později používány jako rezidentury.

Podpis závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE) v roce 1975 přispěl nemalou měrou do politiky *détente*, ovšem pro NDR, která akt také podepsala, představoval spíše břímě. Bezprostředně po podpisu aktu měla HVA na starosti bránit pokusům ostatních států, aby dohodnuté cíle na KBSE používaly proti politickému systému NDR.

70. léta byla z jednoho úhlu pohledu pro HVA velmi úspěšná. Podařilo se navázat diplomatické styky s mnoha zeměmi, agenti HVA měli do těchto zemí mnohem snadnější přístup a napětí mezi západním světem a východním blokem povolovalo. Z opačné perspektivy lze ovšem stejné časové období současně hodnotit jako dobu největších neúspěchů MfS. V polovině 70. let byl odhalen jeden z nejcennějších zdrojů informací pro HVA nasazený přímo do srdce politického života v SRN a na konci

---

⁴⁸ KNABE, HUBERTUS. *West-Arbeit des MfS*, str. 89.

⁴⁹ V originále: „Variante der gegen das gesamte sozialistische Lager gerichteten imperialistischen Politik.“ Tamtéž, str. 89.

⁵⁰ RICHTER, PETER, RÖSLER KLAUS. *Wolfs West-Spione*, str. 92.

70. let se odehrál fenomenální útek pracovníka MfS do SRN s dalekosáhlými důsledky.⁵¹ V souvislosti s těmito skandály dostali ostatní agenti působící v SRN striktní příkaz snížit své aktivity na minimum, čímž byl tok důležitých informací špionážního charakteru do NDR do značné míry omezen.

Osmdesátá léta

Během 80. let se HVA více než kdy jindy soustředila na prevenci možných útoků na komunistický režim v NDR, který byl stále víc a víc ohrožován vnější erozí. Uvolněnou atmosféru 70. let vystřídala v 80. letech napjatější atmosféra, která byla vyvolána hlavně sovětským vpádem do Afghánistánu ještě v roce 1979 a tzv. dvojitým rozhodnutím NATO z téhož roku, které nabízelo státům Varšavského paktu možnost jednání o oboustranném omezení počtu sovětských a amerických raket středního doletu. Zároveň oznamovalo instalaci nové generace amerických raket typu Pershing II v západní Evropě v případě, že by jednání s Varšavským paktem nevedla k jednotnému závěru. S touto taktikou ovšem nesouhlasilo na Západě mnoho lidí a vznikaly rozličné protiraketové iniciativy, které se HVA pochopitelně snažila podporovat. Ke zlepšení mezinárodní situace nepřispěl ani tvrdý zákrok v Polsku proti nově vzniklému opozičnímu odborovému sdružení Solidarita v roce 1981.

S nástupem Michaila Gorbačova do čela SSSR roku 1985 a s jeho reformní politikou se vztah Západu a Východu začal postupně zlepšovat. S blížícím se přelomem desetiletí a stále více se uvolňující mezinárodní atmosférou se začala HVA zajímat o postoj politických špiček SRN k možnému sjednocení obou německých států. Po pádu Berlínské zdi bylo celé MfS 17.11.1989 přejmenováno na Úřad pro národní bezpečnost (*Amt für Nationale Sicherheit*, AfNS) a 13.1.1990 bylo ministerskou radou NDR rozhodnuto o definitivním zrušení AfNS.⁵²

V uvedeném přehledu významných mezinárodních událostí je možno sledovat, jak tyto události ovlivnily vztah a postoj HVA k SRN, jakým způsobem HVA na tyto situace reagovala a jak se spektrum informací, o které jevila HVA zájem, v průběhu studené války měnilo.

---

⁵¹ O obou případech více v kapitolách 4.1 Politická špionáž a 4.4 Na druhé straně.

⁵² http://www.bstu.bund.de/cln_029/mn_713806/DE/MfS-DDR-Geschichte/Grundwissen/Chronik-DDR-MfS/chronik-1980_90_inhalt.html_nnn=true, datum stažení 22.4.2008.

4. Konkrétní případy práce HVA v SRN

Angažovanost HVA v SRN se dá z hlediska oboru získávaných informací rozdělit do tří základních celků. Jednalo se o špionáž politickou, která se soustředila na politická rozhodovací centra v SRN. Důraz byl kladen také na činnost HVA ve vojenské oblasti, protože NDR chtěla dokonale znát plány vojenských operací západního nepřítele, informace o stavu a počtu zbraní (v pozdějších letech především zbraní jaderných) atd. Vedle politické a vojenské sféry špionáže se velmi důležitou stávala i špionáž hospodářská. HVA nejen pro NDR, ale pro celý východní blok získávala informace, které by mohly přispět ke zlepšení situace hospodářství na Východě a vzkřísit ho. Důležitou částí hospodářské špionáže bylo i technologické křídlo, které se snažilo získávat západní patenty na výrobu různých zařízení. S postupnými pokroky ve výzkumu v oblasti elektroniky se pro HVA stávala tato oblast velice perspektivní.

4.1. Politická špionáž

Špionáž v politice tvořila nejdůležitější ze tří pilířů práce HVA v SRN. Cílem bylo získat co nejvíce zpráv a písemných podkladů, které informovaly o záměrech a plánech politické reprezentace SRN. Přednost byla pochopitelně dána koncepcím zabývajícím se NDR a bez povšimnutí nebyly ponechávány ani zprávy o vnitřních rozporech jednotlivých politických uskupení, které představovaly možnou destabilizaci politické situace v SRN.

Své špionážní „zbraně“ měla HVA namířeny na téměř všechna důležitá mocenská centra v SRN. Agentů nasazených do těchto center bylo velmi mnoho, fenomenálního úspěchu se ovšem dočkali pouze někteří.

Bundeskanzleramt - Günter Guillaume

Mezi nejvýznamnější politické agenty nasazené v SRN patří bezpochyby Günter Guillaume, jemuž se podařilo dostat se až na samou špici západoněmecké politické sféry, a to do úřadu spolkového kancléře Willyho Brandta. Do SRN se Guillaume dostal se svou manželkou Christel coby politický uprchlík v roce 1956.⁵³ Hladký průběh procedur čekajících na každého politického uprchlíka v SRN byl zajištěn matkou Christel Guillaumeové Ernou Bloomovou, která byla nizozemskou občankou usídlenou ve Frankfurtu nad Mohanem. Ihned po aklimatizaci v SRN dostali Guillaumeovi příkaz

---

⁵³ RAMGE, THOMAS. *Die großen Polit-Skandale*, str. 113.

od HVA, aby se stali členy SPD a začali z této politické strany vynášet informace. Oba manželé byli velmi pracovití a jejich kariérní postup v rámci SPD na sebe nenechal dlouho čekat. Christel Guillaumeová se stala sekretářkou Williho Birkelbacha, poslance dolní komory západoněmeckého parlamentu (*Bundestag*), člena předsednictva SPD a později vedoucím úřadu ministerského předsedy Hesenska ve Wiesbadenu.⁵⁴ Günter Guillaume nejprve pracoval jako fotograf stranických sjezdů, poté přispíval do stranických novin Sociální demokrat (*Der Sozialdemokrat*) a angažoval se všestranně ve frankfurtské SPD. Cíl obou manželů byl ovšem jasný: Bonn.

Guillaumeova chvíle přišla při volbách do *Bundestagu* roku 1969.⁵⁵ V těchto volbách figuroval Guillaume jako poradce člena SPD Georga Lebera, který se po úspěšných volbách, ze kterých vzešla vládní koalice SPD a Svobodné demokratické strany (*Freie Demokratische Partei*, FDP), stal ministrem pošty a komunikací. Spolkovým kancléřem se tehdy stal Willy Brandt a Leber začal Guillaumea díky jeho pilnosti a vysokému pracovnímu nasazení doporučovat do úřadu spolkového kancléře. 24 let po opuštění NDR a usídlení se v SRN se Guillaume i s manželkou přestěhovali do Bonnu a v lednu 1970⁵⁶ začal Guillaume pracovat v úřadu kancléře. Christel Guillaumeová dostala na starost bonnský penzion pro členy SPD. Guillaume se jako agent HVA dostal do velmi úzkého spojení s Brandtem, stal se dokonce jedním ze tří nejbližších asistentů kancléře. Úloha Güntera Guillaumea spočívala v doprovodu kancléře na jednání s SPD a s dalšími politickými stranami, v asistenci při služebních cestách a v přípravě různých podkladů. Guillaume byl spolehlivým pracovníkem, pracoval velmi často i mimo pracovní dobu, dovolené využíval minimálně. Guillaume nikdy nevynechal příležitost doprovodit Brandta na jakoukoliv oficiální příležitost. Na Guillaumeovi si v SRN vedle pilnosti, oddanosti, inteligence a obratnosti cenili především jeho „spolehlivosti a smyslu pro odpovědnost v souvislosti s životem ve svobodě a demokracii.“⁵⁷ Guillaumeova přítomnost v SRN byla pro NDR nesmírně důležitá. Právě na počátku 70. let začal Brandt prosazovat svou *Ostpolitik* a Guillaume měl tak přímý přístup k veškerým dokumentům týkajícím se uzavírání balíku východních smluv.

---

⁵⁴ RAMGE, THOMAS. *Die großen Polit-Skandale*, str. 114.

⁵⁵ KOEHLER, JOHN O. *Stasi – The Untold Story of the East German Secret Police*, str. 153.

⁵⁶ FRICKE, KARL WILHELM. *Die DDR-Staatssicherheit*, str. 156.

⁵⁷ V originále: „Dependability and his sense of responsibility in standing up for a life in freedom and for democracy.“ KOEHLER, JOHN O. *Stasi – The Untold Story of the East German Secret Police*, str. 154.

Slibně se vyvíjející kariéru manželů Guillaumeových ovšem přerušilo vyšetřování jiného případu špionáže, totiž podezření ze špionážní činnosti frankfurtského fotografa Gersdorfa. V souvislosti s vyšetřováním tohoto případu se poměrně často objevovalo jméno Guillaume, což připadalo vzhledem k netradičnosti tohoto příjmení vyšetřovatelům Spolkového úřadu pro ochranu ústavy (*Bundesamt für Verfassungsschutz*, BfV) nápadné. V květnu 1973⁵⁸ byl o podezření informován Willy Brandt. Po dohodě mezi šéfem BfV Günterem Nollauem a tehdejším ministrem vnitra Hansem-Dietrichem Genscherem bylo ovšem Brandtovi doporučeno, aby se choval naprosto normálně a nedal na sobě nic znát. Důkazů pro Guillaumeovo usvědčení totiž bylo žalostně málo a bylo třeba získat čas a s ním i další důkazy. Guillaume se ovšem choval velmi profesionálně a vyšetřovatelům se nedařilo přistihnout ho takřikajíc při činu. Sledování Guillaumea a jeho ženy trvalo celých 11 měsíců, než byly shromážděny veškeré podklady vedoucí k vydání zatykače na manžele Guillaumeovy. Oba agenti HVA byli zatčeni 24.4.1974⁵⁹ ve svém bytě v Bonnu, při zatýkání nekladli žádný odpor Guillaume ještě napomenul policisty legendární větou: „Prosím Vás! Jsem občanem NDR a jejím důstojníkem. Respektujte to!“⁶⁰

V důsledku tohoto největšího politického skandálu v poválečné SRN a s plným vědomím rozsahu této špionážní aféry se Willy Brandt rozhodl vzít na sebe tíhu zodpovědnosti a z postu spolkového kancléře v květnu 1974 odstoupil. Günter Guillaume byl Nejvyšším zemským soudem v Düsseldorfu odsouzen v prosinci 1975 k trestu odnětí svobody na třináct let, Christel Guillaumeová na osm let.⁶¹ Oba agenti se ovšem v rámci oboustranné výměny agentů SRN a NDR roku 1981 vrátili zpět do NDR, kde byli za své činy v SRN vyznamenáni a do budoucna materiálně zabezpečeni. Günter Guillaume našel po rozvodu s Christel Guillaumeovou uplatnění na JHS, kde do pádu socialismu ve východním bloku přednášel.

Díky práci manželů Guillaumeových v SRN získala HVA detailní přehled o práci a plánech SPD a jejích grémií a zároveň informace nejvyššího stupně utajení týkající se samotné vlády SRN a charakteristiky jednotlivých vysokých vládních představitelů. Guillaume poskytl HVA také dopisy Egona Bahra adresované Brandtovi ohledně závěrečné fáze vyjednávání o *Ostpolitik* a také několik akt pocházejících z BfV

---

⁵⁸ RAMGE, THOMAS. *Die großen Polit-Skandale*, str. 121.

⁵⁹ FRICKE, KARL WILHELM. *Die DDR-Staatssicherheit*, str. 156.

⁶⁰ V originále: „Ich bitte Sie! Ich bin ein Bürger der DDR und ihr Offizier. Respektieren Sie das!“
RAMGE, THOMAS. *Die großen Polit-Skandale*, str. 109.

⁶¹ FRICKE, KARL WILHELM. *Die DDR-Staatssicherheit*, str. 156.

a informujících o vnitřních procesech probíhajících při vyšetřování různých případů. NDR díky Guillaumeovi věděla, že Brandt svou *Ostpolitik* bere skutečně vážně a že se nejedná o nějakou léčku. Velmi důležitou informací, kterou Guillaume předal HVA, byl dopis tehdejšího prezidenta USA Richarda Nixona, který informoval o záležitostech NATO. Tento dopis měl údajně v očích SSSR zmenšit navenek odstrašivě působící sílu Severoatlantické aliance.⁶²

Tajné služby SRN

Velmi důležité zdroje informací v oblasti politické špionáže představovaly pro HVA její západoněmecké protějšky, tedy tajné zpravodajské služby v SRN. V SRN fungovaly celkem tři rozvědné a kontrarozvědné organizace. Byl to již dříve zmíněný Spolkový úřad pro ochranu ústavy (*Bundesamt für Verfassungsschutz*, BfV) se sídlem v Kolíně nad Rýnem a podléhající ministerstvu vnitra, dále Spolková zpravodajská služba (*Bundesnachrichtendienst*, BND), která sídlila v Pullachu u Mnichova a podléhala úřadu kancléře, a Vojenská ochranná služba (*Militärabschirmdienst*, MAD) spadající pod ministerstvo obrany.⁶³ Případy práce HVA by se daly charakterizovat jako případy tzv. dvojitých agentů, resp. přeběhlíků, protože se v podstatě jednalo o zaměstnance tajných služeb jedné strany, kteří z různých přesvědčení pracovali zároveň pro stranu druhou. Do této oblasti spadají i případy Klause Kurona a Hanse-Joachima Tiedgeho z BfV a Gabriely Gastové a Alfreda Spuhlera z BND.

Bundesamt für Verfassungsschutz – Klaus Kuron, Hans-Joachim Tiedge

Klaus Kuron byl od roku 1962⁶⁴ pracovníkem BfV a měl paradoxně na starosti oddělení dvojitých agentů, kteří oficiálně pracovali pro MfS, ale byli současně svolní ke spolupráci s BfV. Kuron byl velice chytrý, ale vzhledem k faktu, že nebyl vysokoškolsky vzdělaný, jeho plat stagnoval a Kuron se cítil být značně finančně podhodnocen a jeho vyhlídky na kariérní postup byly velmi matné. Ačkoliv stál sám v čele dvojitých agentů a očekávala by se od něj největší loajalita, z finančních důvodů se roku 1981 rozhodl navázat tajnou spolupráci se HVA. Kvůli vysokému postu, který Kuron v BfV zastával, nezačala kooperace s HVA okamžitě, ale až po delší fázi

---

⁶² SCHLOMANN, FRIEDRICH-WILHELM. *Operationsgebiet Bundesrepublik*, str. 172.

⁶³ Poznatky, které HVA získávala z MAD, byly vojenského charakteru, proto se špionáži v MAD budu věnovat v kapitole 4.2 Vojenská špionáž.

⁶⁴ KOEHLER, JOHN O. *Stasi – The Untold Story of the East German Secret Police*, str. 163.

prověřování spolehlivosti Kurona ze strany HVA. První kontakt se uskutečnil v červnu 1982⁶⁵ a Kuron začal HVA prozrazovat jména některých svých zaměstnanců, kteří působili jako agenti jak pro BfV, tak pro MfS. Tito agenti ovšem nebyli většinou zatčeni, byli pouze zbaveni svých cestovních povolení do SRN (na základě obvinění z alkoholismu, dluhů či jiných neřestí, které byly prozrazeny Kuronem), čímž jim byla znemožněna další práce pro BfV, nebo byli přeřazováni na jiná oddělení MfS. Prozrazení špioni nebyli zatýkáni zcela záměrně. Vzhledem k faktu, že Klaus Kuron byl velmi cenným zdrojem informací, bylo v zájmu MfS zachovat Kuronovu identitu v tajnosti. Je pozoruhodné, že náhlá změna životního stylu související s dvojnásobným nárůstem příjmů Kurona díky platu od MfS nepřipadala v BfV nikomu nápadná. V souvislosti s hroucením socialistického režimu ve východním bloku byla dvojitá identita Kurona velmi riskantní a MfS doporučilo na jaře roku 1990⁶⁶ Kuronovi, aby se přestěhoval do SSSR. Kuron souhlasil a pokusil se získat na svou cestu do Moskvy dokonce posvěcení od BfV. Nahlásil totiž, že byl kontaktován agentem KGB a zažádal o oficiální přeložení do SSSR, aby mohl pohodlně pracovat pro KGB i pro BfV. BfV ovšem Kuronovu léčku včas prohlédla a Kuron byl zatčen. Roku 1992 byl Kuron odsouzen ke dvanácti letům vězení, po odsezení šesti let byl ovšem propuštěn na svobodu.⁶⁷

Zásluhy Klause Kurona ve prospěch HVA byly vskutku velkého rozměru. Kuron poskytl do rukou HVA nejen všechny informace o BfV, ke kterým měl ze své pozice přístup, včetně metod k odhalování agentů na území SRN, ale prozradil také 18 z celkového počtu 19 dvojitých agentů, které měl v BfV na starosti.⁶⁸

Případ Hanse-Joachima Tiedgeho je tomu Kuronovu velmi podobný. Tiedge pracoval stejně jako Kuron pro kontrašpionážní větev BfV, jeho motivace pro zaprodání se do služeb MfS byla ovšem komplikovanější než u Klause Kurona. Tiedge byl závislý na alkoholu, měl mnoho dluhů a ani jeho rodinná situace mu nepřidávala na sebevědomí. Byl vdovec, staral se sám o tři dcery a trpěl depresemi. K HVA se Tiedge přihlásil roku 1985⁶⁹ a zmizel ze SRN do východního Berlína. HVA donutila Tiedgeho jít na odvykající kúru a získat doktorát práv na Humboldtově univerzitě

---

⁶⁵ KOEHLER, JOHN O. *Stasi – The Untold Story of the East German Secret Police*, str. 164.

⁶⁶ Tamtéž, str. 168.

⁶⁷ Tamtéž, str. 170.

⁶⁸ SCHLÖMANN, FRIEDRICH-WILHELM. *Die Maulwürfe*, str. 142.

⁶⁹ CHILDS, DAVID, POPPLEWELL, RICHARD. *The Stasi*, str. 167.

v Berlíně. Svou disertační práci napsal Tiedge na téma kontrarozvědka v BfV,⁷⁰ čímž MfS oficiálně prozradil veškeré informace o této západoněmecké tajné zpravodajské službě. Stejně jako Kuronovi byla i Tiedgemu nabídnuta možnost přesídlit před sjednocením Německa do SSSR, které Tiedge na rozdíl od Kurona úspěšně využil.

Tiedgeho podíl na zvýšení informovanosti HVA nebyl zanedbatelný. Tiedge znal veškeré tehdejší operace prováděné BfV v NDR stejně jako jména dvojitých agentů a předával MfS hodnocení vypracovaná BfV ohledně současné situace v NDR apod. Svou zradu ve prospěch MfS vysvětloval Tiedge nezájmem svých nadřízených z BfV o zoufalou situaci svého kolegy a neochotou pomoci kolegovi, kterému v těžké životní situaci nezbylo jiné řešení než zrada a útěk do NDR.

Bundesnachrichtendienst – Gabriele Gastová, Alfred Spuhler

HVA se podařilo infiltrovat svými agenty i další orgán tajných služeb v SRN, a to BND. Případ Gabriely Gastové je zajímavý nejen z hlediska objemu a důležitosti informací, které Gastová předala MfS, ale také z hlediska metody, kterou byla Gastová pro HVA získána. V rámci svého studia politických věd na univerzitě v Cáchách psala Gastová svou doktorskou disertační práci o politické roli ženy v NDR a v rámci získávání poznatků pro tuto práci se v roce 1968 vydala na studijní cestu do bývalého Karl-Marx-Stadt, dnešního Chemnitzu.⁷¹ Během této cesty se Gastová seznámila se šarmantním majorem MfS Karlem-Heinzem Schmidtem, agentem MfS školeným speciálně pro navazování kontaktů s osamělými ženami a jejich rekrutaci do řad IM. Agenti, využívající tuto metodu náboru nových špiónů, byli označováni jako „Romeo,“ pokud se jednalo o agentky, používal se název „Romiette.“⁷² Gastová udržovala se svým „Romeem“ milenecký poměr v rámci něhož byla přemluvena pro spolupráci s HVA. Roku 1973⁷³ získala Gastová zaměstnání v BND, kde pracovala v oddělení zaměřující se na SSSR. Postupem času se Gastová vypracovala na expertku ve svém oboru, měla na starosti i výměnu informací o SSSR a dalších státech s americkou CIA nebo s britskou SIS. V BND byla Gastová od poloviny 80. let zodpovědná za přípravování a odesílání denních reportů o situaci v BND na ministerstva zahraničí a

---

⁷⁰V originále: „The Counterintelligence Task of the Office for the Protection of the Constitution of the Federal Republic of Germany.“ KOEHLER, JOHN O. *Stasi – The Untold Story of the East German Secret Police*, str. 168.

⁷¹ SCHLOMANN, FRIEDRICH-WILHELM. *Die Maulwürfe*, str. 142.

⁷² KOEHLER, JOHN O. *Stasi – The Untold Story of the East German Secret Police*, str. 186.

⁷³ CHILDS, DAVID, POPPLEWELL, RICHARD. *The Stasi*, str. 168.

obranu a hlavně také do rukou kancléře Helmuta Kohla. Z toho důvodu představovala Gastová pro šéfa HVA Wolfa i pro ministra státní bezpečnosti Mielkeho zlatý důl informací. Wolf vyjadřoval Gastové svůj eminentní zájem tak, že se s ní jako s málokterým svým podřízeným několikrát osobně sešel (tohoto gesta se dostalo také například Klausu Kuronovi). MfS získalo díky Gastové mnoho důležitých poznatků. Byly to již zmíněné reporty, které často obsahovaly i informace vojenského charakteru o stavu vojsk států Varšavského paktu a vývoji jejich zbrojení. MfS pádem vědělo, co všechno o Varšavském paktu ví druhá strana. Gastová byla roku 1991 odsouzena k šesti letům a devíti měsícům vězení.⁷⁴

Alfred Spuhler pracoval od roku 1968⁷⁵ pro BND a na základě své práce v této organizaci došel k poznání, že neustálé zbrojení západních zemí ohrožuje světový mír, protože SSSR není vojensky tak silný, jak se zdá. Spuhler kontaktoval 1972⁷⁶ MfS, aby svým dílem přispěl k zavedení vojenské rovnováhy mezi zneprátelenými bloky za studené války. K práci pro HVA přemluvil Alfred Spuhler i svého bratra Ludwiga Spuhlera, který se později angažoval jako kurýr. Z BND vynesl Alfred Spuhler materiály upřesňující stav a perspektivy vývoje tajných zpravodajských služeb v SRN a materiály odhadující vojenskou politiku Varšavského paktu. NDR měla díky těmto zprávám přehled o tom, do jaké míry byla SRN politika Varšavského paktu známa. Spuhler měl také přístup k údajům o špionech BND působících v NDR. Po zatčení obou bratrů Spuhlerových roku 1989 byl Alfred Spuhler odsouzen k deseti letům vězení a Ludwig Spuhler k pěti a půl letům vězení. V porovnání s Gabriele Gastovou se mohou tresty odnětí svobody pro bratry Spuhlerovy zdát přemrštěné. Gastové ovšem v soudním procesu velmi pomohlo, když přiznala, že MfS neprozradila jména žádných svých spolupracovníků z BND a že všechny údaje předávala HVA z lásky k majoru Schmidtovi a za své aktivity pro MfS nikdy nepobírala žádné finanční prostředky.

Bundestag – Julius Steiner

Zvláštní pozornost si zaslouží i případ přímého ovlivnění politiky SRN ze strany HVA. Opoziční CDU/CSU nebyla na počátku 70. let spokojena s politikou prováděnou kancléřem Willym Brandtem a vyvolala 27.4.1972 hlasování o nedůvěře Brandtovi

---

⁷⁴ CHILDS, DAVID, POPPLEWELL, RICHARD. *The Stasi*, str. 168.

⁷⁵ SCHLOMANN, FRIEDRICH-WILHELM. *Die Maulwürfe*, str. 136.

⁷⁶ CHILDS, DAVID, POPPLEWELL, RICHARD. *The Stasi*, str. 168.

s navrženým novým kandidátem na post kancléře Rainerem Barzelem.⁷⁷ Svým úspěchem si byla CDU/CSU téměř jistá, ovšem kýžená změna v politickém vedení SRN se nedostavila. K nahrazení Brandta Barzelem chyběly překvapivě 2 hlasy. Po hlasování se okamžitě začalo mluvit o tom, že některé hlasy musely být podplaceny, jinak by Brandtovi byla určitě vyslovena nedůvěra. Později vyšlo najevo, že kandidátovi své strany neodevzdal hlas poslanec CDU/CSU Julius Steiner, který sám přiznal, že za tento čin dostal odměnu ve výši 50 000 DM.⁷⁸ Velmi znepokojující bylo ovšem odhalení původce úplatku, kterým nebyl nikdo jiný než HVA. Tato operace HVA byla cílena na zabránění změny na postu kancléře SRN, neboť politika koalice SPD a FDP lépe zapadala do představ NDR. HVA chtěla ochránit probíhající *Ostpolitik* od nepřátelských ran do zad od CDU/CSU. Cílem NDR bylo udržet v kancléřském křesle stůj co stůj Willyho Brandta jednak kvůli jeho příznivé politice vůči NDR a zároveň kvůli Günteru Guillaumeovi, který od Brandta přinášel do HVA důležité informace a nebylo rozhodně v záměru HVA, aby tento výborně umístěný zdroj ztratil po případném nepříznivém dopadu hlasování o nedůvěře Brandtovi na významu. Kdo byl ovšem vlastníkem druhého hlasu, který pomohl Brandtovi udržet se ve funkci, zůstává dodnes předmětem spekulací.

V rámci politické špionáže se HVA snažila získávat co nejvíce informací ze SRN a aktivně ovlivňovat politickou situaci v tomto státě, k čemuž HVA sloužilo vedle koupeného hlasu Steinera ještě několik dalších ovlivněných poslanců *Bundestagu*. Kromě úřadu spolkového kancléře a západoněmeckých tajných služeb měla HVA své zdroje i na ministerstvu zahraničí SRN, odkud např. diplomat Hagen Blau vynášel informace o postoji SRN k rozšiřování Evropského společenství nebo o politice vůči Číně.⁷⁹ Informace politického rázu získávala HVA prostřednictvím svých IM také z ministerstva vnitra, z politických stran, z policejních orgánů SRN atd.

4.2 Vojenská špionáž

Informace, na které se vojenská špionáž HVA zaměřovala, se týkaly především síly vojsk SRN a NATO, jejich strategických plánů, stavu zbrojení, vojenských cvičení a manévrů. Terčí vojenské špionáže byla vojenská rozvědka MAD, ministerstvo obrany, jehož byla MAD součástí, armáda SRN (*Bundeswehr*) a NATO. Nutno podotknout, že

---

⁷⁷ RICHTER, PETER, RÖSLER KLAUS. *Wolfs West-Spione*, str. 67.

⁷⁸ KNABE, HUBERTUS. *Operationsgebiet Bundesrepublik*, str. 68.

⁷⁹ SCHLOMANN, FRIEDRICH-WILHELM. *Die Maulwürfe*, str. 114.

vojenská špionáž HVA probíhala v koordinaci s oddělením špionáže Národní lidové armády NDR (*Nationale Volksarmee*).

Exemplární napojení HVA do MAD proběhlo prostřednictvím osoby důstojníka MAD Joachima Kraseho. V době nabídnutí svých služeb MfS pracoval Krase v MAD u hraniční správy, měl velké znalosti o pohraničních hlídkách a jejich aktivitách jak v SRN tak i v NDR. Roku 1968 předal na hranicích mezi SRN a NDR dopis, ve kterém se sám nabízel ke spolupráci s MfS.⁸⁰ Věrohodnost Kraseovy nabídky byla ze strany MfS nejdříve prověřena a po zahájení spolupráce se Krase pravidelně dostavoval na schůzky s HVA. Krase se později stal zástupcem ředitele MAD a přístup k informacím tajného charakteru se mu velmi usnadnil. Roku 1985 odešel Krase ze zdravotních důvodů do důchodu,⁸¹ se svými bývalými kolegy z MAD se ovšem v kamarádském duchu stále scházel a zjištěné informace předával dál do NDR. Krase zemřel v roce 1988.⁸²

Zanedlouho poté se do rukou jeho syna Wolfganga Kraseho dostala zásilka s velkým obnosem peněz a nahrávkou jeho otce, ve které Krase syna o své práci pro MfS informoval a prosil ho o pokračování v této aktivitě. Syn byl zmatený, protože o dvojité tváři jeho otce se veřejně nic nevědělo a nahrávku předal Spolkovému kriminálnímu úřadu (*Bundeskriminalamt*). Teprve tehdy vypluly činy Joachima Kraseho na denní světlo, skandál se ovšem příliš nerozebíral, neboť Krase byl již po smrti. Krase byl tedy také dvojitým agentem, ovšem ne pro oblast politické špionáže jako např. Gabriele Gastová, ale pro špionáž vojenskou. Krase prozradil MfS umístění některých jaderných zbraní v SRN, dále i poznatky získané z obou dalších tajných západoněmeckých služeb BfV a BND. Krase poskytl MfS také jména dalších spolupracovníků MAD, kteří mohli být pro NDR nebezpeční.

Z *Bundeswehru* pracoval pro HVA například Lothar Lutze. Tento muž se ve svých devatenácti letech přihlásil dobrovolně k vojenskému letectvu (*Bundesluftwaffe*) a již během svého čtyřletého výcviku byl Lutze kontaktován HVA, se kterou se rozhodl kooperovat. I když Lutze zanedlouho po ukončení výcviku *Luftwaffe* opustil, zůstal i nadále pro HVA cenným informantem. Roku 1966 pomohl získat pro HVA svého známého Jürgena Wiegela a jeho ženu Ursulu, která v roce 1971 získala

---

⁸⁰ KOEHLER, JOHN O. *Stasi – The Untold Story of the East German Secret Police*, str. 171.

⁸¹ Tamtéž, str. 174.

⁸² SCHLOMANN, FRIEDRICH-WILHELM. *Die Maulwürfe*, str. 149.

práci na ministerstvu obrany.⁸³ Lutze se později oženil s Renate Überlackerovou, která, stejně jako žena Ursel Wiegelová, pracovala na ministerstvu obrany, kde Lutzeovi sehnala novou práci. Manželské páry Lutzeovi a Wiegelovi předávali od roku 1973⁸⁴ HVA akta obsahující odhady sil vojsk Varšavského paktu, jejich patrné vojensko-strategické koncepce, zhodnocení rychlosti nasazení vojsk Varšavského paktu, informace o vybavení atd. Stejně jako v případě Alfreda Spuhlera tyto poznatky přispěly k lepším přípravám politiky Varšavského paktu vůči západním světům, protože NDR věděla, co všechno je o Varšavském paktu známo na Západě. Dále vynesli agenti podklady k nové plánované struktuře *Bundeswehru* a celkový plán jeho vojsk na roky 1975-1988 obsahující informace o počtu zbraní a silách jednotlivých oddílů. Dále pětiletý plán 1974-1978 na obranu SRN, krizové plány a také tzv. Centrální evropský ropovodný systém (*Central European Pipeline-System*), který stanovoval plán zásobování vojsk NATO palivem v době mezinárodních krizí a upřesňoval umístění skladů.⁸⁵ Roku 1976 byli ovšem tito špióni prozrazeni a roku 1979 odsouzeni k trestu odnětí svobody v délce od dvou do třinácti let. Renate Lutze se v roce 1981 dostala v rámci výměny vězňených agentů do NDR, její manžel ji následoval roku 1987.⁸⁶ Uvádí se, že z bezpečnostního hlediska byly informace dodané těmito špióny mnohem většího významu než například politické podklady zprostředkované Günterem Guillaumen, protože vojska Varšavského paktu mohla díky Lutzeovým a Wiegelovým optimálně nasazovat své prostředky přesně tak, aby se vyrovnala *Bundeswehru*.⁸⁷

Špionáže ze strany HVA nezůstalo ušetřeno ani ministerstvo obrany, kde se ve prospěch HVA významně angažoval například Wolf-Heinrich Prellwitz. Tento zaměstnanec ministerstva obrany byl vytipován vedením HVA k možné spolupráci a na karnevalu v Kolíně byl osloven a následně naverbován jako agent pod slibem vysokého finančního ohodnocení. HVA předal dokumenty o systému zbraní v *Bundeswehru*, o víceúčelových válečných letounech typu Tornado a tancích Leopard 2.⁸⁸ Tajné informace byly vyneseny i z NATO díky Ursel Lorenzenové a Dieteru Willovi, kteří v letech 1968-1979 získali pro HVA dokumenty politického a vojenského vedení NATO týkající se např. uvolnění jaderných zbraní ve válce, krizového řízení apod.⁸⁹

---

⁸³ FRICKE, KARL WILHELM. *Die DDR-Staatssicherheit*, str. 164.

⁸⁴ FRICKE, KARL WILHELM. *Die DDR-Staatssicherheit*, str. 165.

⁸⁵ SCHLÖMANN, FRIEDRICH-WILHELM. *Operationsgebiet Bundesrepublik*, str. 206.

⁸⁶ FRICKE, KARL WILHELM. *Die DDR-Staatssicherheit*, str. 165.

⁸⁷ Tamtéž, str. 165.

⁸⁸ SCHLÖMANN, FRIEDRICH-WILHELM. *Die Maulwürfe*, str. 166.

⁸⁹ SIEBENMORGEN, PETER. „*Staatssicherheit*“ *der DDR*, str. 343.

4.3 Hospodářská a vědecko-technická špionáž

Vedle politické a vojenské špionáže hrála pro MfS velkou roli i špionáž hospodářská a vědecko-technická. Předmětem zájmu špionáže v hospodářské a vědecko-technické sféře byly poznatky, díky kterým mohlo být dosaženo „upevnění a vývoje socialistického hospodářství.“⁹⁰ Nešlo přitom pouze o poznatky o určitých produktech, ale zároveň o licenční smlouvy, investiční plány, průzkumy trhu a hospodářské soutěže. Hospodářská špionáž měla pomoci překlenout východoněmeckou hospodářskou zaostalost a přinést nová know-how, která by se v NDR dala aplikovat.

S narůstající potřebou zjišťování stále více informací z hospodářského sektoru byla roku 1971 v HVA sloučena 4 oddělení do tzv. Sektoru věda a technika (*Sektor Wissenschaft und Technik, SWT*).⁹¹ SWT se staralo o zjišťování nových hospodářsko-technických postupů v SRN, nových zbrojních technik, obstarávání vzorků různého západního zboží a výzkumných koncepcí a také např. strategické plány a plány řízení prosperujících západních koncernů. SWT úzce spolupracovalo s Oborem komerční koordinace (*Bereich Kommerzielle Koordinierung, BKK*, hovorově KoKo) jakožto součástí ministerstva zahraničního obchodu NDR.⁹² KoKo vedl Alexander Schalck-Golodkowski a cílem jeho společnosti bylo posílit ekonomickou pozici NDR prostřednictvím úspěšného exportu a importem vyspělých technologií a obstarat pro NDR devizy a zahraniční produkty. Pod KoKo spadalo celkem 160 různých firem v NDR, v SRN i v západních státech.⁹³ Finance KoKo ovšem nesměly být kontrolovány ministerstvem financí a mnoho prostředků KoKo tak bylo použito na financování zahraničních špionážních aktivit HVA. Spolupráce SWT a KoKo probíhala na následujícím principu. SWT vytypovalo, které „horké“ produkty by bylo potřeba získat do hospodářského sektoru a KoKo se pak snažila tyto produkty díky svým kontaktům v zahraničí obstarat. Tímto způsobem dodala KoKo MfS například různá odposlechová zařízení či speciální tiskárny, které MfS využívalo pro tištění pasů agentům HVA.⁹⁴ Prostřednictvím SWT a KoKo byly vyneseny informace z podniků jako např. Siemens, AEG, IBM, Philipps, BASF apod.⁹⁵

---

⁹⁰ SÉLITRENNY, RITA, WEICHERT, THILO. *Das unheimliche Erbe*, str. 27.

⁹¹ SCHLOMANN, FRIEDRICH-WILHELM. *Operationsgebiet Bundesrepublik*, str. 226.

⁹² GIESEKE, JENS. *Mielke-Konzern*, str. 211.

⁹³ CHILDS, DAVID, POPPLEWELL, RICHARD. *The Stasi*, str. 169.

⁹⁴ SÉLITRENNY, RITA, WEICHERT, THILO. *Das unheimliche Erbe*, str. 29.

⁹⁵ Tamtéž, str. 30.

Nejznámějším špionážním případem z ministerstva hospodářství SRN byla žena jménem Johanna Olbrich, občanka NDR, která byla pod falešným jménem Sonja Lüneburg coby špiónka HVA propašována do SRN, kde se vypracovala až na pozici první sekretářky ministra hospodářství a svým miniaturním fotoaparátem fotografovala ministrovu podklady a fotografie předávala HVA až do roku 1985, kdy byla Markusem Wolfem povolána zpět do NDR.⁹⁶

Za nezbytnou součást své práce v hospodářské špionáži považovala HVA odhalení a zisk zboží, na která bylo v SRN vydáno embargo na vývoz. Toto zboží bylo hlavně elektronického a chemického typu a HVA se snažila získat v SRN ke spolupráci inženýry s tímto zbožím operující. V několika případech se HVA skutečně podařilo zjistit, o jaké produkty se jedná a jestli by nějakým způsobem mohly přispět k rozvoji vědecko-technického výzkumu v NDR.

Určitým dílem pomáhala hospodářská špionáž i oddělení vojenské špionáže NDR, protože se zaměřovala mimo jiné také na zbrojní průmysl. Do západoněmecké firmy Messerschmitt-Bölkow-Blohm byl nasazen také inženýr Dieter Feuerstein, který se z ideologických důvodů již během svého studia roku 1973 přidal na stranu HVA a na doporučení HVA začal studovat leteckou dopravu a vesmírnou techniku.⁹⁷ Feuerstein předal HVA dokumentaci ke stíhacím letounům firmy Messerschmitt-Bölkow-Blohm, podklady k projektu opancéřovaného vrtulníku a k použití vojenských letadel typu Tornado.⁹⁸

Na významu nabývala postupem času i špionáž v počítačovém průmyslu, kde byl objektem zájmu zejména nový software, fungování různých databází apod. V tomto směru se pro HVA od roku 1978 angažoval např. Wilhelm Paproth u firmy IBM v Essenu.⁹⁹

HVA se v operačním prostoru SRN snažilo infiltrovat skutečně co největší množství institucí různých oborů. Jednoznačně nejvíce svých agentů nasadila HVA do politické sféry, kde byla špióny HVA podvrtna nejdůležitější mocenská centra, následovala sféra vojenská, která byla co do objemu informací na místě druhém, ovšem důležitostí svých poznatků se špionáži politické téměř rovnala. Politická a vojenská

---

⁹⁶ SCHLOMANN, FRIEDRICH-WILHELM. *Die Maulwürfe*, str. 188.

⁹⁷ Tamtéž, str. 191.

⁹⁸ SIEBENMORGEN, PETER. „*Staatssicherheit*“ der DDR, str. 347.

⁹⁹ SCHLOMANN, FRIEDRICH-WILHELM. *Die Maulwürfe*, str. 195.

špionáž využívala svých informací k záměru oslabit, ovlivnit a dezinformovat SRN a ostatní západní státy. Pozadu nezůstávala ani oblast hospodářská, která se ovšem víc než na oslabení nepřítele soustředila na získávání informací za účelem aplikace těchto poznatků na vlastní hospodářskou situaci a docílení zvýšení efektivity a produktivity hospodářství NDR.

4.4 Na druhé straně

Z předchozích kapitol by se mohlo zdát, že úspěchy různých odvětví špionáže HVA byly skutečně fenomenální. Hodnocení těchto akcí bude předmětem závěrečné kapitoly, na tomto místě by ovšem bylo vhodné zmínit jeden kuriózní případ, který měl pro HVA potažmo celé MfS velmi negativní dopad. Jednalo se o agenta HVA Wenera Stillera, který se rozhodl pro změnu stran a roku 1979 uprchl s cennými materiály z NDR do SRN, konkrétně k tajné službě BND.

Stiller vyrůstal v neúplné rodině, jeho rodiče byli rozvedeni a Stillerova matka si v rámci výchovy slibovala velkou pomoc od školy a také od Svobodné německé mládeže (*Freie Deutsche Jugend*), kde zastával Stiller funkci sekretáře. Už v 18 letech vstoupil do SED a zanedlouho poté také do MfS, konkrétně do HVA. Stiller vykazoval vysokou úspěšnost své práce, jím naverbovaní IM byli spolehliví a donášeli HVA zajímavé zprávy. Vše se zdálo na první pohled bezchybné, Stiller si ovšem začal dělat stále více myšlenek o tom, zda je jeho socialistické přesvědčení to správné a zda do SED a do MfS nevstoupil čistě z toho důvodu, že byl k tomuto stylu myšlení od dětství veden, aniž by se s touto ideologií kdy ztotožnil. K ideologickým problémům se přidaly i problémy v osobním životě a Werner Stiller se rozhodl pro různé řešení své situace. Když přišel 19.1.1979¹⁰⁰ Stillerův nadřizený ráno do práce, setkal se s vyloupeným sejfem své sekretářky a s nepořádkem ve své kanceláři. Netrvalo dlouho zjistit, že materiály odnesl do té doby za velmi schopného zaměstnance považovaný Werner Stiller. Okamžitě po Stillerově zmizení byli kontaktováni jeho spolupracovníci, aby odhadli, k jakým informacím měl Stiller přístup, a zjistili tak rozsah škody. Mnoho agentů, kteří byli Stillerovou zradou potenciálně ohroženi, bylo varováno nebo rovnou povoláno zpět do NDR. Stillerovo přeběhnutí nebylo prvním případem zrady MfS ve prospěch tajných služeb SRN, ovšem rozsah škod byl v tomto případě zdaleka největší. Stillerův útěk mimo jiné ukázal, jak špatně byly informace v MfS

---

¹⁰⁰ RICHTER, PETER, RÖSLER KLAUS. *Wolfs West-Spione*, str. 111.

zabezpečeny. Proto si ze Stillerova útěku MfS vzalo ponaučení a zlepšilo zabezpečovací systém svých pracovišť, byla zavedena také nová bezpečnostní opatření pro pracovníky HVA, kteří byli od roku 1979 mnohem důkladněji během své práce kontrolováni.

Důsledky Stillerova útěku byly pro MfS skutečně rozsáhlé. Na základě dokumentů, které Stiller předal BND, bylo v SRN zatčeno 17 agentů HVA pracujících hlavně v nukleárním výzkumu a 15 dalších špiónů se muselo vrátit do NDR, aby zatčení uniklo. Stiller dále vynesl z NDR kolem 20 000 stránek interních dokumentů MfS, které poskytly BND detailní obrázek o struktuře východoněmecké tajné služby.¹⁰¹ Ministerstvo vnitra SRN se ke Stillerovu útěku vyjádřilo následovně: „Stiller je jedním z nejcennějších přeběhlíků. Jeho rozsáhlé výpovědi ve spojitosti s přinesenými originálními materiály zprostředkovaly západním bezpečnostním službám téměř úplný obrázek o speciálním vývoji Sektoru věda a technika, stejně jako o strukturách, úkolech a pracovních metodách HVA MfS.“¹⁰²

Je tedy patrné, že přestože se HVA snažila pokrýt svými agenty veškeré důležité sektory SRN a tento stát následně co nejvíce oslabit, nevyhnulo se oslabení ani HVA samotné. Alarmujícím faktem pro MfS byl fakt, že toto oslabení proběhlo přímo z jeho vlastních řad. Útěk Wernera Stillera znamenal pro úspěšnost HVA a celého MfS obrovskou ránu, která na urputně budované image východoněmecké tajné služby zanechala hluboké stopy.

5. Závěr

Úsilí a prostředky, které NDR investovala do svého bezpečnostního aparátu v podobě MfS, dosahovaly ohromných měřítek. Otázkou ovšem zůstává, do jaké míry se toto úsilí NDR zúročilo a jestli práce HVA přinesla očekávané ovoce.

Názory na tento problém se v literatuře velmi liší a velkou roli zde hraje také fakt, že značná část dokumentů týkajících se práce HVA v SRN ještě nebyla zpracována. Již dnes je ovšem možné alespoň přibližně stanovit počet lidí, kteří pro MfS, resp. HVA, pracovali. Personál HVA čítal v roce 1989 více než 4000 zaměstnanců.¹⁰³ Jakkoliv se toto číslo může zdát numericky malé, je třeba vzít v úvahu

---

¹⁰¹ STILLER, WERNER. *Beyond the Wall*. Brassey's, Washington, DC 1992, str. 232.

¹⁰² V originále: „Stiller war einer der wertvollsten Überläufer. Seine umfassende Aussagen in Verbindung mit dem mitgebrachten Originalmaterial vermittelten den westlichen Abwehrrdiensten ein nahezu lückenloses Bild über die spezielle Entwicklung des Sektors Wissenschaft und Technik sowie der Struktur, Aufgabenstellung und Arbeitsmethoden der HVA des MfS.“ RICHTER, PETER, RÖSLER KLAUS. *Wolfs West-Spione*, str. 111.

¹⁰³ CHILDS, DAVID, POPPLEWELL, RICHARD. *The Stasi*, str. 127.

další úhel pohledu. Podíl pracovníků zahraničního oddělení MfS ku počtu obyvatel NDR byl totiž mnohem vyšší než například v SSSR, kde bylo v zahraničním oddělení KGB zaměstnáno v polovině 80. let zhruba 12 000 lidí.¹⁰⁴ Velikost bezpečnostního aparátu NDR ještě umocňuje počet oficiálních zaměstnanců (*Hauptamtliche Mitarbeiter*), který roku 1989 dosáhl hodnoty 91 015, a počet neoficiálních spolupracovníků MfS (*Inoffizielle Mitarbeiter*), jež činil 174 000.¹⁰⁵

S ohledem na historický kontext se může zdát, že i přes velmi široký záběr činností MfS, velký počet jeho pracovníků a vysoké míře infiltrace agentů do SRN nebyla práce východoněmecké tajné policie ve svém důsledku úspěšná. Nepodařilo se jí být „štitem a mečem strany“,¹⁰⁶ a udržet komunistický režim NDR u moci. Ani HVA zdánlivě nepřinesla v tomto ohledu příliš velké výsledky, protože její poznatky převaze východního bloku ve studené válce nepomohly a demokratický pořádek v SRN operace HVA nijak výrazně neohrozily.

Dlouholetou činnost MfS, resp. HVA, ovšem nelze takto jednoduše ohodnotit. Na otázku celkového přínosu HVA pro NDR je třeba proto nahlížet z mnohem širší perspektivy. Musí být především zohledněn důležitý fakt, že MfS bylo velmi těsně spjato s SED. Aktivity prováděné MfS musely být v naprostém souladu s politikou SED a kromě dělnického povstání 17.6.1953 také veškerá činnost MfS v NDR i v zahraničí proběhla ke spokojenosti SED. Díky práci MfS nebyla nadvláda SED ohrožena vnitrostátními ani zahraničními tlaky a mohla tak trvat přes 40 let. Pád komunismu ve východním bloku nelze ani v nejmenším vyčítat MfS, neboť tato událost byla velmi výrazně ovlivněna celkovou mezinárodní situací a odvíjela se především od mocenské změny v SSSR. V roce 1989 tedy selhala spíše SED než MfS.

V SRN tvořila základnu zdrojů, ze kterých HVA získávala informace, rozsáhlá síť spolupracovníků HVA v politických stranách, státní správě, tajných službách, vojenských institucích, v průmyslových podnicích, na univerzitách, v novinových redakcích atd. 70-80 % celkové špionáže v SRN probíhalo právě pod vedením HVA¹⁰⁷ a odhaduje se, že 17 000-23 000 občanů SRN bylo činných pro MfS.¹⁰⁸ Pouze zlomek tohoto celkového počtu byl pro HVA ovšem skutečně cenný. Špionáž HVA v politické,

---

¹⁰⁴ ANDREW, CHRISTOPHER, GORDIEWSKY, OLEG. *KGB*, str. 610.

¹⁰⁵ http://www.bstu.bund.de/cln_029/nn_712828/DE/MfS-DDR-Geschichte/Grundwissen/mfs_kurzinformationen.html_nnn=true#doc765536bodyText7, datum stažení 17.5.2008

¹⁰⁶ V originále: „Schild und Schwert der Partei.“ GIESEKE, JENS. *Die DDR-Staatssicherheit*, str. 5.

¹⁰⁷ FRICKE, KARL WILHELM. *Die DDR-Staatssicherheit*, str. 145.

¹⁰⁸ KNABE, HUBERTUS. *Operationsgebiet Bundesrepublik*, str. 67.

vojenské a hospodářské oblasti přinesla NDR důležitá zjištění, která sloužila k lepšímu poznání a vytvoření objektivního obrazu o soupeři příslušejícímu jinému vojensko-politickému bloku.

V rámci politické špionáže byly ze SRN do NDR vyneseny materiály velmi tajného a interního charakteru. Jednalo se například o informace z úřadu spolkového kancléře Willyho Brandta v době uzavírání smluv mezi SRN a zeměmi východního bloku pod hlavičkou Brandtovy *Ostpolitik*. Své agenty nasadila HVA i do západoněmeckých tajných služeb Spolkového úřadu pro ochranu ústavy (BfV) a Spolkové zpravodajské služby (BND). Díky tomu získala NDR nejen povědomí o práci tajných služeb v SRN a jejich pracovnících, ale zároveň zjistila, jaké informace jsou těmto tajným službám o NDR a celém východním bloku známy. Politická špionáž HVA v SRN se neomezila pouze na získání informací, ale zaměřila se také na přímé ovlivnění vnitropolitického dění v SRN. Příkladem budiž ovlivnění hlasování o nedůvěře kancléři Willymu Brandtovi, ve kterém se HVA angažovala podplacením poslance CDU/CSU. Jeho hlas Brandtovi nakonec zajistil možnost pokračování ve funkci spolkového kancléře. V souvislosti s politikou diskreditace SRN jako nacistické země NDR nepřímo docílila například odstoupení spolkového prezidenta Heinricha Lübkeho z funkce. Úporná snaha NDR usvědčit bývalé nacistické činitele v SRN vede k zajímavému zamyšlení. Tato snaha totiž ve svém důsledku mohla mít na SRN v zásadě pozitivní účinek, protože vedla k denacifikaci západoněmecké společnosti, což ovšem jistě nebyl prvotní záměr NDR.

V oblasti vojenské špionáže získávala HVA od svých informačních zdrojů údaje o bezpečnostní situaci SRN a celého bloku NATO. Dále zjišťovala HVA informace o stavu jaderných zbraní na Západě a jejich rozmístění, o plánech a vyzbrojení armády SRN, resp. NATO atd. Cílem vojenské špionáže HVA také bylo zjistit, do jaké míry jsou SRN známa fakta o Varšavském paktu, jeho silách a plánech.

Značný byl i přínos hospodářské špionáže HVA v SRN, díky níž ušetřila NDR velké množství finančních prostředků. Jednalo se především o náklady spojené s výzkumem a vývojem nových technologií, které byly často přebírány z poznatků hospodářské špionáže HVA. Používání západního know-how, na kterém byla NDR částečně závislá, vedlo k oddálení hospodářské krize permanentně hrozící centrálně plánované východoněmecké ekonomice.

Přínos a úspěch zahraničních aktivit HVA v operačním prostoru SRN byl pro NDR nesporný. Nešlo však jen o počty nasazených agentů HVA v SRN, ale také o fakt,

že Západ nebyl schopen většinu těchto agentů odhalit. Samotnému šéfu HVA Markusu Wolfovi nebyly západní tajné služby schopny dlouho přiřadit fyzickou podobu. Až do útěku pracovníka HVA Wenera Stillera v roce 1979 byl Wolf označován za „muže bez tváře.“¹⁰⁹ Úspěch HVA tkvěl především ve specifčnosti podmínek vzájemných německo-německých vztahů, v profesionalitě agentů HVA a v jejich trpělivost a výdrži při dosahování požadovaného cíle. Ve své historii zaznamenalo MfS samozřejmě i několik porážek, příkladem může být zmíněný útěk Wenera Stillera do SRN. Faktem zůstává, že HVA byla přítomna „skoro ve všech nervových centrech západoněmecké společnosti.“¹¹⁰ Není divu, že vedení SED bylo roku 1984 názoru, že „dnes působíme na SRN mnohem silněji my, než ona na nás.“¹¹¹

System, pro který bylo MfS činné, sice zkrachoval, ale nedá se říci, že by západní práce HVA byla neúspěšná. Úspěch HVA ovšem nebyl žádným štěstím, ale předpokládaným výsledkem dlouhodobého plánování. Období, kdy Západ průmyslově rostl a SRN si získávala uznání na mezinárodním poli, izolovala se NDR stále více v rámci východního bloku od světového dění a ekonomicky chřadla. Údaje získané HVA v SRN pomohly lépe hodnotit průběh studené války z politického, ale i vojenského hlediska, protože východní blok díky špionáži HVA alespoň částečně věděl, čeho se může ze Západu obávat. Zahraniční operace HVA v SRN tedy nepomohly k vítězství komunistického režimu v NDR a v celém východním bloku. Činnost HVA ovšem do značné míry přispěla k trvání tohoto režimu po dobu 40 let.

---

¹⁰⁹ V originále: „Mann ohne Gesicht.“ GIESEKE, JENS. *Mielke-Konzern*, str. 196.

¹¹⁰ V originále: „In nahezu allen Nervenzentren der westdeutschen Gesellschaft.“ FRIEDRICH, WOLFGANG-UWE (Ed.). *Die totalitäre Herrschaft der SED*, str. 129.

¹¹¹ V originále: „Dass wir heute auf die BRD stärker wirken als sie auf uns.“ Tamtéž, str. 129.

6. Zusammenfassung

Die Bachelorarbeit „Die Bundesrepublik Deutschland: das wichtigste Ziel der Auslandsoperationen der Stasi“ setzt sich mit der Tätigkeit der Hauptverwaltung Aufklärung (HVA) auseinander, die für die Auslandsspionage Ministeriums für Staatssicherheit (MfS) verantwortlich war. Die Bachelorarbeit beschäftigt sich vor allem mit der Frage, wie groß der gesamte Beitrag der Auslandsoperationen der HVA im Operationsgebiet BRD für die Deutsche Demokratische Republik war. Das Thema behandelt den Zeitraum vom Ende des Zweiten Weltkrieges bis zum Zusammenbruch des Ostblocks im Jahre 1990. Das Territorium der Bachelorarbeit wird auf das Territorium der beiden Deutschen Staaten begrenzt, diese Begrenzung wird jedoch in manchen Kapiteln ein wenig überschritten, weil es zur Vollständigkeit des Themas nötig ist.

Um sich der Fragestellung anzunähern, wird in der Einleitung zuerst die Methodologie beschrieben. Das erste Kapitel der Bachelorarbeit widmet sich der Gründung des MfS und seiner ideologischen Basis. Das zweite Kapitel geht auf die HVA ein und erklärt die Entstehung der Abteilung, seine Orientierung auf die BRD und bringt die Entwicklung des Verhältnisses der HVA zur BRD während des Kalten Krieges näher. Im dritten Kapitel werden die wichtigsten Auslandsoperationen der HVA in der BRD und ihre Bedeutung für die DDR geschildert. Mittels genannter Kapitel versucht die Bachelorarbeit im Resümee die Antwort auf die einleitende Fragestellung zu finden.

Zusammenfassend lässt sich sagen, dass die DDR viel Anstrengung und finanzielle Mittel in ihr eigenes Sicherheitsorgan investierte. Die Frage, ob die Arbeit der HVA der DDR Frucht brachte, muss aus breiterer Perspektive beantwortet werden. Die Spionage der HVA in der BRD gewann während fast 40 Jahre ihrer Tätigkeit für die DDR wertvolle Erkenntnisse aus dem politischen, militärischen und wirtschaftlichen Bereich. Diese Informationen dienten zur besseren Einschätzung der Lage und Pläne des Gegners.

Im Rahmen der politischen Spionage wurden in die DDR viele geheime Informationen ans Tageslicht gebracht, die die HVA-Spione z. B. in dem Bundeskanzleramt Willy Brandts oder in den westdeutschen Sicherheitsbehörden beschafften. Durch die politische Spionage versuchte die HVA nicht nur Erkenntnisse zu gewinnen, sondern auch Einfluss auf die Politik der BRD zu nehmen. Das zeigte sich auf dem Misstrauensvotum gegen Willy Brandt, wo der von der HVA bestochene

CDU/CSU Abgeordnete Julius Steiner für Brandt abstimmte. Der Versuch der DDR die BRD als ein Land zu diskreditieren, wo in den sechziger Jahren die ehemaligen Nazis immer noch hohe Berufe ausübten, führte z. B. dazu, dass der ehemalige Bundespräsident Heinrich Lübke zurücktrat.

Die Militärspionage der HVA versorgte die DDR mit Informationen, die die militärische Lage der BRD und NATO betrafen. Vor allem handelte es sich um den Zustand der Kernwaffen, ihre Stationierung und die Pläne und Bewaffnung der westlichen Armeen. Beträchtlich war auch der Beitrag der Wirtschaftsspionage der HVA, die das westliche Know-how in die DDR lieferte und dadurch eine bedeutende Geldersparung für die DDR zur Folge hatte.

Der gesamte Beitrag der HVA-Operationen in der BRD war für die DDR unbestritten. Erfolg der HVA-Tätigkeit lag nicht nur in den spezifischen deutsch-deutschen Bedingungen, sondern auch in der Professionalität, Geduld und Ausdauer der HVA-Agenten. Es ist wahr, dass das System, für das das MfS tätig war, scheiterte und dass die Arbeit der HVA in der BRD dem Sieg des kommunistischen Regimes in der DDR, bzw. in dem ganzen Ostblock nicht half. Was jedoch feststeht, ist die Tatsache, dass die Spionageoperationen der HVA in der BRD in hohem Maße dem Bestand des kommunistischen Regimes für 40 Jahre beitrugen.

7. Seznam použitých zkratk

- AfNS – Amt für Nationale Sicherheit (Úřad pro národní bezpečnost)
- APN – Außenpolitische Nachrichtendienst (Zahraničně-politická zpravodajská služba)
- BfV – Bundesamt für Verfassungsschutz (Spolkový úřad pro ochranu ústavy)
- BKK, KoKo – Bereich Kommerzielle Koordinierung (Obor komerční koordinace)
- BND – Bundesnachrichtendienst (Spolková zpravodajská služba)
- CDU/CSU – Christlich Demokratische Union Deutschlands/Christlich Soziale Union Deutschlands (Křesťanská demokratická unie/Křesťanská sociální unie Německa)
- DVDI – Deutsche Verwaltung des Innern (Německá správa vnitra)
- FDJ – Freie Deutsche Jugend (Svobodná německá mládež)
- FDP – Freie Demokratische Partei (Svobodná demokratická strana)
- HA XV – Hauptabteilung XV (Hlavní oddělení XV)
- HM – Hauptamtliche Mitarbeiter (Spolupracovníci z povolání)
- HVA – Hauptverwaltung Aufklärung (Hlavní objasňovací správa)
- IM – Inoffizielle Mitarbeiter (Neoficiální spolupracovníci)
- IWF – Institut für wirtschaftswissenschaftliche Forschung (Institut hospodářsko-vědeckého výzkumu)
- JHS – Juristische Hochschule (Právnická vysoká škola)
- K-5 – Komissariat-5 (Komisariát 5)
- KPD – Kommunistische Partei Deutschlands (Komunistická strana Německa)
- MAD – Militärabschirmdienst (Vojenská ochranná služba)
- MfS, Stasi – Ministerium für Staatssicherheit (Ministerstvo státní bezpečnosti)
- RIAS – Rundfunk im amerikanischen Sektor (Rozhlas v americkém sektoru)
- SED – Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (Jednotná socialistická strana Německa)
- SMAD – Sowjetische Militäradministration in Deutschland (Sovětská vojenská správa v Německu)
- SPD – Sozialdemokratische Partei Deutschlands (Sociálně-demokratická strana Německa)
- StfS – Staatssekretariat für Staatssicherheit (Státní sekretariát pro státní bezpečnost)
- SWT – Sektor Wissenschaft und Technik (Sektor věda a technika)

8. Seznam literatury

1. ANDREW, CHRISTOPHER, GORDIEWSKY, OLEG. *KGB: Die Geschichte seiner Auslandoperationen von Lenin bis Gorbatschow*. Bertelsmann, München 1990. ISBN 3-570-06264-3.
2. AMOS, HEIKE. *Die Westpolitik der SED 1948/49 – 1961: „Arbeit nach Westdeutschland“ durch die Nationale Front, das Ministerium für Auswärtige Angelegenheiten und das Ministerium für Staatssicherheit*. Akad.-Verl., Berlin 1999. ISBN 3-05-003446-7.
3. CHILDS, DAVID; POPPLEWELL, RICHARD. *The Stasi: The East German Intelligence and Security Service*. Macmillan Press, Basingstoke 1999. ISBN 0-333-77207-5.
4. FLORATH, BERND; MITTER, ARMIN; WOLLE, STEFAN (Eds.). *Die Ohnmacht der Allmächtigen. Geheimdienste und politische Polizei in der modernen Gesellschaft*. Links, Berlin 1992. ISBN 3-86153-039-2.
5. FRICKE, KARL WILHELM: *Die DDR-Staatssicherheit*. Verl. Wiss. u. Politik, Köln 1982. ISBN 3-8046-8608-7.
6. FRIEDRICH, WOLFGANG-UWE (Ed.). *Die totalitäre Herrschaft der SED. Wirklichkeit und Nachwirkungen*. Beck, München 1998. ISBN 3-406-43660-9.
7. HENKE, KLAUS-DIETMAR ET AL. (Hrsg.). *Anatomie der Staatssicherheit*. Der Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der Ehem. Dt. Demokratischen Republik, Abt. Bildung und Forschung, Berlin 1996.
8. GIESEKE, JENS: *Die DDR-Staatssicherheit. Schild und Schwert der Partei*. Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn 2001. ISBN 3-89331-402-4.
9. GIESEKE, JENS: *Mielke-Konzern. Die Geschichte der Stasi 1945-1990*. Dt. Verl.-Anst., Stuttgart, München 2001. ISBN 3-421-05481-9.
10. KNABE, HUBERTUS. *West-Arbeit des MfS. Das Zusammenspiel von „Aufklärung“ und „Abwehr.“* Links, Berlin 1999. ISBN 3-86153-182-8.
11. KOEHLER, JOHN O. *Stasi – The Untold Story of the East German Secret Police*. Westview Press, Boulder 1999. ISBN 0-8133-3409-8.
12. KRUML, MILAN. *Stasi – víc než tajná policie*. Magnet – Press, Praha 1994. ISBN 80-85847-20-5.
13. MAMPEL, SIEGFRIED. *Das Ministerium für Staatssicherheit der ehemaligen DDR als Ideologipolizei*. Duncker & Humblot Berlin 1996. ISBN 3-428-08606-6.

14. MEINEKE, ANNETT (Red.). *Duell im Dunkel. Spionage im geteilten Deutschland*. Böhlau, Weimar 2002. ISBN 3-412-03702-8.
15. RAMGE, THOMAS. *Die großen Polit-Skandale. Eine andere Geschichte der Bundesrepublik*. Campus Verl., Frankfurt 2003. ISBN 3-593-37069-7.
16. RICHTER, PETER; RÖSLER, KLAUS. *Wolfs Westspione: ein Insider-Report*. Elefant-Press-Verl., Berlin 1992. ISBN 3-88520-420-7.
17. SCHELL, MANFRED – KALINKA, WERNER. *Stasi und kein Ende*. Die Welt, Bonn 1991. ISBN 3-548-34773-8.
18. SCHLOMANN, FRIEDRICH-WILHELM. *Die Maulwürfe. Noch sind sie unter uns, die Helfer der Stasi im Westen*. Universitas, München 1993. ISBN 3-8004-1285-3.
19. SCHLOMANN, FRIEDRICH-WILHELM. *Operationsgebiet Bundesrepublik. Spionage, Sabotage und Subversion*. Universitas, München 1984. ISBN 3-8004-1060-5.
20. SÉLITRENNY, RITA; WEICHERT, THILO. *Das unheimliche Erbe. Die Spionageabteilung der Stasi*. Forum-Verl., Leipzig 1991. ISBN 3-86151-025-1.
21. SIEBENMORGEN, PETER. „*Staatssicherheit*“ *der DDR. Der Westen im Fadenkreuz der Stasi*. Bouvier, Bonn, Berlin 1993. ISBN 3-416-02410-9.
22. STILLER, WERNER. *Beyond the Wall*. Brassey's, Washington, DC 1992. ISBN 0-02-881007-4.
23. WANITSCHKE, MATTHIAS. *Methoden und Menschenbild des Ministeriums für Staatssicherheit der DDR*. Böhlau, Köln 2001. ISBN 3-412-03201-8.

Internetové zdroje:

1. Die Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen DDR, www.bstu.de
2. Die Bundeszentrale für politische Bildung, www.bpb.de
3. Stasiopfer, www.stasiopfer.de